

บทที่ ๔

กลวิธีการแต่งและศิลปะการใช้ภาษาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล

การศึกษาวิเคราะห์บทละครในแง่วรรณกรรม นอกจากจะต้องศึกษาถึงลักษณะต่าง ๆ ตามแนวการศึกษาวิเคราะห์บันเทิงคดีโดยทั่วไป อันได้แก่ โครงเรื่อง แนวคิดของเรื่อง ตัวละคร และฉากแล้ว การศึกษาในด้านกลวิธีการแต่งและศิลปะการใช้ภาษาก็เป็นส่วนที่ควรให้ความสนใจ เพราะกลวิธีการแต่งและศิลปะการใช้ภาษา เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บทละครมีคุณค่าในทางวรรณกรรม แสดงให้เห็นความสามารถและฝีมือของผู้แต่ง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงสองส่วนนี้เป็นลำดับไป

๔.๑ กลวิธีการแต่ง

กลวิธีการแต่งหรือที่บางคนใช้ว่ากลวิธีการประพันธ์ เป็นส่วนที่นักศึกษาวรรณกรรมโดยทั่วไปให้ความสนใจ โดยให้ความหมายอย่างกว้าง ๆ ไว้ดังนี้

“กลวิธี คือ การกระทำ “อย่างไร” จึงจะให้เนื้อเรื่องดำเนินไปตาม โครงเรื่องที่ถูกไว้ และให้บรรลุความมุ่งหมายของนักเขียน” (ม.ถ.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ๒๕๒๒ : ๑๑๕)

“กลวิธีการประพันธ์ หมายถึง วิธีการทางการประพันธ์ที่นักเขียนค้น คิด เลือกรสร และนำมาใช้เพื่อสร้างงานเขียนของตนให้บรรลุผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้” (สุปามี มณฑานุช, ๒๕๓๓ : ๖๕)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า กลวิธีการแต่ง (Techniques) หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่ผู้แต่งนำมาใช้สร้างสรรคงานเขียนของตน เพื่อให้งานเขียนนั้นมีลักษณะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้นกลวิธีการแต่งจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการแต่งบทละคร หากผู้แต่งใช้กลวิธีที่ดีและเหมาะสม จะช่วยให้บทละครเรื่องนั้นมีคุณค่าและน่าสนใจ

การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับกลวิธีการแต่งสามารถเลือกวิเคราะห์กลวิธีต่าง ๆ ได้หลากหลายตามลักษณะของเรื่อง ในที่นี้ผู้วิจัยได้เลือกวิเคราะห์เกี่ยวกับกลวิธีในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่โดดเด่นและน่าสนใจ ๒ หัวข้อด้วยกัน ได้แก่ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง และกลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง

๔.๑.๑ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง

ชื่อเรื่องเป็นส่วนสำคัญส่วนแรกที่จะดึงความสนใจของผู้อ่านได้ตั้งแต่ต้น การตั้งชื่อเรื่องให้สะดุดตาสะดุดใจผู้อ่านช่วยสร้างความใคร่รู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่อไป โดยปกติผู้แต่งมักตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของเรื่อง เช่น ตัวละคร แนวคิดของเรื่อง ดังนั้นในบางครั้งการค้นหาสารบางอย่างจากเรื่องที่ได้อ่านสามารถวิเคราะห์ได้จากชื่อเรื่องร่วมกันไปด้วย

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีกลวิธีในการตั้งชื่อเรื่องของบทละครที่น่าสนใจ แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๔ วิธี คือ การตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญในเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องตามแนวคิดของเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องให้เอื้อต่อวัตถุประสงค์ในการแต่ง การตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครในเรื่อง การตั้งชื่อเรื่องด้วยภาษาสัญลักษณ์ การตั้งชื่อเรื่องด้วยชื่อเพลงหรือชื่อวรรณกรรม การตั้งชื่อเรื่องให้กลับกับความเป็นจริง และการตั้งชื่อเรื่องตามสิ่งที่เป็นส่วนประกอบในเรื่อง

๔.๑.๑.๑ การตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญในเรื่อง

บทละครส่วนใหญ่ของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มักตั้งชื่อตามสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญในเรื่อง ได้แก่เรื่องดินแดนของพระพุทธองค์ อหรับราตรี กรุงรัตนโกสินทร์ เที้ยวกรุงเทพฯ งานฉลอง ๒๕ ศตวรรษของพุทธศาสนาที่อินเดีย ประตบการณ์กลางมหาสมุทร ไปสวนฉวมพินิ และล่องแก่งแม่ปิง การตั้งชื่อเรื่องลักษณะนี้ช่วยสร้างกรอบความคิดของผู้อ่านเกี่ยวกับเนื้อเรื่องอย่างคร่าว ๆ ทำให้สามารถติดตามเนื้อหาภายในเรื่องได้ง่ายขึ้น

สถานที่หรือเหตุการณ์ที่นำมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง จะต้องเป็นสถานที่หรือเหตุการณ์ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง การกระทำต่าง ๆ ของตัวละครเอกจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับสถานที่หรือเหตุการณ์ดังกล่าว เช่น

เรื่องไปสวนฉวมพินิ เป็นเรื่องของครอบครัวครอบครัวหนึ่งที่ได้เดินทางไปเที่ยวสวนฉวมพินิ ประเทศเนปาล ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นความสำคัญของสวนฉวมพินิในด้านที่เป็นสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า ผู้อ่านจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่น่าสนใจของสวนฉวมพินิ เช่น เสาโอศก วิหารมหาบายา และธรรมศาลา เป็นต้น

เรื่องงานฉลอง ๒๕ ศตวรรษของพุทธศาสนาที่อินเดีย เป็นเรื่องที่ตัวละครเอกเดินทางไปประชุมที่อินเดียและได้ร่วมงานฉลองเนื่องในโอกาสที่พุทธศาสนาของอินเดียมีอายุยาวนานถึง ๒๕๐๐ ปี โดยผู้แต่งได้นำเสนอเหตุการณ์และบรรยากาศภายในงานร่วมไปกับการนำเสนอสาระสำคัญของเรื่อง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งเหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญในเรื่องก็มีใช่เหตุการณ์หลัก แต่เป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น เช่น เรื่องต่องแก่งแม่ปิง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่แม่ปิงเป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่อง เพราะการที่ชายคู่หมั้นของตัวละครเอกเดินทางไปต่องแก่งที่แม่ปิงและขาดการติดต่อไป ทำให้ตัวละครเอกในเรื่องระแวงและกังวลใจจนต้องให้ศาสตราจารย์ทางจิตศาสตร์ช่วยเพ่งกระแสนจิตเพื่อดูความเป็นไปของคู่หมั้น

๔.๑.๑.๒ การตั้งชื่อเรื่องตามแนวคิดของเรื่อง

บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บางเรื่องได้นำเอาส่วนหนึ่งของแนวคิดของเรื่องมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง การที่ผู้อ่านได้พิจารณาชื่อเรื่องร่วมไปกับการอ่านเนื้อเรื่องจะช่วยให้เข้าใจถึงที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ ได้ดียิ่งขึ้น บทละครที่ตั้งชื่อตามแนวคิดของเรื่อง ได้แก่เรื่องอันความกรุณาปรานี ยังเป็นรอง และเมื่อรักจริง ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างแนวคิดของเรื่องกับชื่อเรื่อง เช่น เรื่องยังเป็นรอง เหตุการณ์ในเรื่องชี้ให้เห็นว่า คนเราควรยอมรับความสามารถของตน หากฝีมือยังเป็นรองผู้อื่นก็ไม่ควรมีใจวิหยาเขาแต่ต้องแสดงความชื่นชมและให้การสนับสนุน ส่วนเรื่องเมื่อรักจริงเสนอแนวคิดว่าคนเราเมื่อรักใคร่อย่างแท้จริงก็จะเชื่อใจ ไว้วางใจ และคล้อยตามไปกับความคิดของผู้นั้น ในทางตรงกันข้ามหากเราไม่ไว้วางใจใครก็จะมองข้ามเจตนาดีของผู้นั้นไป เป็นต้น*

๔.๑.๑.๓ การตั้งชื่อเรื่องให้เอื้อต่อวัตถุประสงค์ประสงค์ในการแต่ง

การตั้งชื่อเรื่องให้เอื้อต่อวัตถุประสงค์ประสงค์ในการแต่ง พบเพียงเรื่องเดียวคือเรื่องความเมตตาการุญคำจูนโลก ซึ่งชื่อของบทละครเรื่องนี้ตั้งให้เอื้อต่อวัตถุประสงค์ของการตั้งกองทุนรับบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงพยาบาล การตั้งชื่อเรื่องลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นความรู้สึกของผู้อ่านหรือผู้ชมให้เกิดความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ในส่วนตัวว่า หากเรามีความเมตตาและให้ความช่วยเหลือแก่กันก็จะช่วยให้โลกและสังคมดำรงอยู่ได้ ในเรื่องนี้ผู้แต่งได้สร้างให้ตัวละครเอก

* แนวคิดดังกล่าวนี้ได้อธิบายอย่างละเอียดแล้วในการวิเคราะห์แนวคิดของเรื่อง

เป็นแพทย์ผู้มีความเมตตาอย่างน่ายกย่อง รักษาผู้เจ็บป่วยโดยไม่เลือกยากดีมีเงิน แต่การรักษาก็มีอุปสรรคเนื่องจากขาดแคลนเครื่องมือแพทย์ที่ตีพร้อมและทันสมัย ผู้แต่งได้นำปัญหาในข้อนี้มาเป็นเหตุผลอธิบายถึงสาเหตุของการขอรับเงินบริจาค เพื่อให้คนเห็นถึงความสำคัญของการมีตึกและเครื่องมือแพทย์ที่ทันสมัย การตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้จึงช่วยแสดงวัตถุประสงค์ของผู้แต่งในการสร้างบทละคร ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๔.๑.๑.๔ การตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครในเรื่อง

บทละครที่มีการตั้งชื่อเรื่องตามตัวละครในเรื่อง ได้แก่ เรื่องสุวรรณปัญญา พวงมาลัย เทพธิดาสาธิต และไอไลไม่เลี้ยว ซึ่งตัวละครดังกล่าวมีทั้งที่เป็นตัวละครเอกในเรื่อง หรือเป็นตัวละครที่ไม่ใช่ตัวละครเอกแต่มีบทบาทสำคัญต่อเรื่อง ตัวอย่างเช่น

ตัวละครที่ชื่อสุวรรณ ในเรื่องสุวรรณปัญญา เป็นตัวละครเอกของเรื่อง และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวใจให้ท่านผู้ใหญ่ในวงการศึกษาท่านหนึ่งเปลี่ยนความคิดในเรื่องการขยายโรงเรียน จากเดิมที่คิดจะสร้างโรงเรียนในตัวจังหวัด เปลี่ยนเป็นให้สร้างโรงเรียนในชนบทแทน สุวรรณได้ใช้ปัญญาและความฉลาดคิดหาวิธีที่จะทำให้ท่านผู้ใหญ่เห็นคล้อยตามกับความคิดของตนได้เป็นผลสำเร็จ การสร้างโรงเรียนในหมู่บ้านจึงเกิดขึ้น ได้ด้วยสติปัญญาของสุวรรณนั่นเอง และชื่อนี้ได้กลายเป็นชื่อโรงเรียนที่จะสร้างขึ้นด้วย

เรื่องเทพธิดาสาธิต ผู้แต่งได้นำเอาตัวละครกลุ่มหนึ่งที่มีชื่อตัวละครเอก แต่เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อเรื่องมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง ได้แก่ เทพธิดาที่อาศัยอยู่ ณ ป่าหลังโรงเรียนสาธิต เนื่องจากบทละครเรื่องนี้แต่งขึ้นเพื่อใช้แสดงในงานเปิดโรงเรียนของโรงเรียนประถมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา* ผู้แต่งจึงต้องการกระตุ้นให้เด็กมีความประหลาดใจและจิตใจงม จึงสร้างตัวละครที่เป็นเทพธิดาขึ้นมาให้มีหน้าที่ดูแลรักษาโรงเรียน และควบคุมความประพฤติของเด็ก ๆ ในโรงเรียนแห่งนี้

* โรงเรียนประถมสาธิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ตามที่กล่าวถึงในบทละคร คือ โรงเรียนประถมสาธิต ประสานมิตรในปัจจุบัน ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนแห่งนี้ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘

๔.๑.๑.๕ การตั้งชื่อเรื่องด้วยภาษาสัญลักษณ์

การตั้งชื่อเรื่องด้วยการใช้ภาษาสัญลักษณ์ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล นำมาใช้ ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจความหมายของชื่อเรื่องได้ก็ต่อเมื่อได้อ่านเรื่องนั้นจบลง และเข้าใจถึงแนวคิดของเรื่องและผู้แต่งต้องการนำเสนอ การตั้งชื่อเรื่องด้วยภาษาสัญลักษณ์ คือ การใช้รูปธรรมเป็นตัวแทนของความคิดที่เป็นนามธรรม การใช้วิธีเปรียบเทียบลักษณะนี้ช่วยสร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่าน เป็นการใช้คำสั้นแต่ได้ความหมายที่ละเอียดลึกซึ้ง ผู้แต่งสามารถเลือกใช้สิ่งที่น่าสนใจได้ตรงกับสารที่ต้องการนำเสนอ ได้แก่เรื่องตามเกลอ และเรื่องหัวใจทอง

ตามเกลอ ที่ผู้แต่งใช้เป็นสัญลักษณ์แทนแนวคิดของเรื่อง คือเครื่องมือที่ใช้ในงานก่อสร้าง ซึ่งมีใช้กันโดยทั่วไปในสมัยของผู้แต่ง เป็นที่รู้จักกันดี ดังที่ตัวละคร ได้อธิบายถึงสิ่งนี้อย่างชัดเจนว่า

ชาย :- ...แล้วก็เลยคิดไปถึง "ตามเกลอ" ที่พวกจีนเขาใช้เวลาก่อสร้าง

เสวต :- อ้อ กันรู้แล้ว ตามเกลอที่เขาใช้คอกเข็มลงรากลึก คนงานสามคน ขึ้นสามมุม ออกขึ้นไป แล้วทิ้งโครมลงไปบนหัวเสาเข็ม

(บทละครเรื่องตามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๕-๑๖)

ผู้แต่งใช้ ตามเกลอ เป็นสัญลักษณ์แทนแนวคิดของเรื่องที่ว่า การศึกษาประชาบาลควรได้รับความร่วมมือจาก ๓ สถาบัน คือ สถาบันประชาชน สถาบันข้าราชการ และสถาบันพระมหากษัตริย์ คือประชาชนต้องมีความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และต้องอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ หากทั้งสามสถาบันร่วมมือร่วมใจกัน งานการศึกษา ก็จะประสบความสำเร็จ เจริญรุ่งเรือง การที่ผู้แต่งใช้ "ตามเกลอ" เป็นสัญลักษณ์ในเรื่องเพราะผู้แต่งมีความเห็นว่า การศึกษาประชาบาลเปรียบเสมือนเสาเข็ม และเสาเข็มนี้เองที่จะเป็นรากฐานของความเติบโตทางสังคม ดังนั้นเครื่องมือที่จะนำมาใช้คอกเสาเข็มก็คือตามเกลอ ดังที่ตัวละครในเรื่องยกคำประพันธ์ตอนหนึ่งว่า

บัวทอง :- ประเทศเรานั้นหรือคือคอกใหญ่

จะมันคงอยู่ได้เพราะรากฐาน

เข็มคอกลึกศึกษาประชาบาล

.....

การที่เรามุ่งจะขอการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียนประชาบาล

เพื่อให้เป็นรากฐานมั่นคงของประชาธิปไตยนะ อาจไม่เป็นผลสำเร็จ
นอกจากจะหา "สามเกลอ" มาดอกเข็มให้สัก

(บทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศทาน หงส์ทอง หน้า ๘๐-๘๑)

สถาบันทั้งสามที่กล่าวถึงข้างต้น เปรียบเหมือนคนสามคน ยืนสามมุม
คนทั้งสามต้องหันหน้าเข้าหากันและร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน ดอกเสาเข็มลงไปพร้อม ๆ กัน เข็ม
นั้นจึงจะลึกลงไปได้ คำว่า "เกลอ" นี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสนิทสนมและสามัคคีกลมเกลียวกัน
อีกด้วย

เรื่องหัวใจทอง ผู้แต่งใช้หัวใจทองเป็นสัญลักษณ์แทนจิตใจที่บริสุทธิ์และ
ดีงาม เพราะทองคำเป็นสิ่งที่สูงค่า บริสุทธิ์ และสวยงาม ชื่อหัวใจทองจึงชวนให้รำลึกถึงสิ่งที่ดีงาม
สูงค่าซึ่งอยู่ภายใน เป็นตัวบ่งการให้คิดและกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควร คุณค่าของหัวใจนี้เป็นสิ่งที่
สัมผัสได้ด้วยใจ ดังที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แต่งคำกลอนนำเรื่องไว้ว่า

หัวใจทองเป็นของสมัครเล่น
จะคิดเป็นมูลค่าหาได้ไม่
คำมีเท่าที่รู้ผูกใจ
ของท่านผู้ที่ได้หัวใจทอง

(หัวใจทอง ไม่ปรากฏเลขหน้า)

"หัวใจทอง" ในบทละคร ปรากฏเป็นรูปธรรมอยู่บนหมอนขวานเก่า ๆ ใ
หนึ่งของหลวงประสิทธิ์จรรยา และภายใต้ผ้าสีทองที่เย็บเป็นรูปหัวใจบนหมอนขวานนี้เป็นที่ซ่อน
เอกสารสำคัญคือ โฉนดที่ดินซึ่งหลวงประสิทธิ์จรรยาได้ใช้ที่ดินนั้นเป็นที่สร้างโรงเรียนให้กับเด็ก ๆ
หลวงประสิทธิ์จรรยามีหัวใจที่บริสุทธิ์เปรียบเสมือนเป็นทองคำอันมีค่า เพราะสร้างสรรค์แต่ความดี
เสมอ ถูกหลานได้ชื่นชมแบบอย่างและคำพร่ำสอนของเขา ทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ซึ่งงดงามด้วย
เช่นกัน แม้แต่ปราวณีซึ่งหลงผิดไปตามคำยุยงของคนรักในตอนต้นที่จะขโมยโฉนดที่ดินไปขายก็
กลับใจได้ เพราะประจักษ์ในความดีงามและความรักของหลวงประสิทธิ์จรรยาผู้เป็นบิดา คำสั่งสอน
ของหลวงประสิทธิ์จรรยาช่วยเตือนสติให้ปราวณีเห็นถึงความถูกต้อง รู้ผิดชอบชั่วดี และรู้จักเสียสละ
เพื่อส่วนรวม หัวใจจึงกลายเป็นทองขึ้นมาได้ ดังที่หลวงประสิทธิ์จรรยาพูดกับปราวณีว่า

"แม่มีด ลูกของพ่อ พ่อเคราะห์ดีคอกนะลูก...พ่อซื้อหัวใจของลูกกลับมาได้...หัวใจ
ของลูกเป็นทองแล้ว"

(หัวใจทอง หน้า ๕๖)

จะเห็นได้ว่า การใช้สัญลักษณ์ในเรื่องนี้ทำได้เหมาะสมและชัดเจน ผู้แต่งสร้างโครงเรื่อง ตัวละคร และอุปกรณ์ประกอบฉากได้สอดคล้องสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์ที่แสดงถึงแนวคิดของเรื่อง ทำให้เรื่องมีเอกภาพอย่างยิ่ง

๔.๑.๑.๖ การตั้งชื่อเรื่องด้วยชื่อเพลงหรือชื่อวรรณกรรม

การตั้งชื่อเรื่องด้วยการใช้ชื่อเพลงหรือชื่อวรรณกรรม มีด้วยกัน ๒ เรื่อง คือ เรื่องอันความกรุณาปรานี และเรื่องอาหารบราตรี

บทละครพูดเรื่องอันความกรุณาปรานี เปิดเรื่องด้วยการให้ผู้ชมได้ยินเสียงเพลง “อันความกรุณาปรานี” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้ เพราะมีความปลื้มปิติและเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพื้นฐาน จึงเป็นเหตุหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังความนี้ขึ้นมาด้วยความชอบส่วนตัว ผู้แต่งอธิบายถึงฉากในตอนต้นเรื่องว่า

...ที่โต๊ะขวาหลัง มีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงเล็ก ๆ ตั้งอยู่มีเสียงเพลง “อันความกรุณาปรานี” เบา ๆ

(บทละครเรื่องอันความกรุณาปรานี รัชกาลแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มนุสโสติ หน้า ๒)

ตัวละคร ในเรื่อง ได้ขยายความเกี่ยวกับบทเพลงนี้ว่า

ปรานี :- ...คำประพันธ์ “อันความกรุณาปรานี” นะ ใครแต่งละจ๊ะ

วินิต :- พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ค่ะ

กัญจน :- ในเรื่อง เวณิสวามิขะ องค์ที่ ๔ ตอนที่ ๑

(บทละครเรื่องอันความกรุณาปรานี รัชกาลแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มนุสโสติ หน้า ๒)

ชื่อของบทเพลงนี้นอกจากจะนำมาเป็นชื่อของบทละครแล้ว เนื้อหาของบทเพลงยังสอดคล้องกับตัวละครเอกและแนวคิดของเรื่องด้วย เพราะครูปรานีซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่องมีความกรุณาปรานีต่อศิษย์ ได้ช่วยเหลือและเสียสละเพื่อศิษย์ด้วยความเต็มใจและสมัครใจ ไม่มีใครบังคับ ทำให้ผู้รับซาบซึ้งและชื่นใจในความกรุณานั้น

เรื่องอาหารับราดรี เป็นเรื่องประสมการณของผู้แต่งเมื่อครั้งไปพักที่เมืองอาหรับในเวทากตางคิน เพราะเครื่องบินที่โดยสารไปเกิดขัดข้องต้องลงจอด บทละครเรื่องนี้ นอกจากจะมองว่าเป็นการตั้งชื่อเรื่องตามสถานที่หรือเหตุการณ์ที่เป็นจุดสำคัญของเรื่องแล้ว อาจมองได้ว่าเป็นการตั้งชื่อเรื่องตามชื่อวรรณกรรมได้ด้วย เพราะเมื่อผู้อ่านได้ขึ้นชื่อบทละครเรื่องนี้ในตอนต้นก่อนที่จะได้อ่านเนื้อเรื่อง อาจจะคิดไปถึงนิทานเรื่องหนึ่งที่รู้จักกันดี เป็นที่นิยมและแพร่หลาย คือเรื่องอาหารับราดรี ตัวละครในเรื่องก็ได้พูดถึงวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน

บูร :- อ้อ เมืองอาหรับนะหรือ ไม่ยังงั้นก็เมืองอาลิบาบากับพวกปล้น (หัวเราะกัน)
ป.ม. :- ที่จริง อาหารับราดรีนะ มีเรื่องดี ๆ เอะนะนะ ฝรั่งเศสเอาไปเล่นเลย เมื่อผมไปอังกฤษ ครั้งก่อนนี้ เขาเล่นเรื่องกะลาสีซินเบคบนเวทีน้ำแข็ง Sinbad the Sailor นี้ ดูเหมือนไทยเราจะเรียกว่า ตินท์พิทสู่นาวิก ที่อังกฤษเขาเล่นเก่งมาก...

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๖๔)

แต่อาหารับราดรีในเรื่องนี้ ไม่ได้มีเนื้อหาเช่นเดียวกับวรรณกรรม ตัวละครในเรื่องเล่าสู่กันฟังถึงเหตุการณ์ที่ไม่น่าประทับใจในคืนที่ผ่านมา เป็นการแลกเปลี่ยนประสมการณที่แสดงให้เห็นว่า อาหารับราดรีของคุณเป็นอย่างไร เช่น

อัมพร :- ...พอเอาเข้ามาให้ เข้ามือก็หายตัว กดกระดิ่งเรียกก็ไม่มาใครมา อาหารที่รับประทาน ไม่ได้ก็เหม็นคุ้งอยู่จนเช้า

ทรัพย์ :- อ้อ อาหารับราดรีของคุณเป็นอย่างนี้เอง

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๗๒)

จะเห็นได้ว่า ตัวละครได้นำชื่อของวรรณกรรมที่เคยกล่าวถึงในตอนต้นมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่พวกเขาได้ประสบจริง ความรู้ที่ตัวละครพูดถึงอาหารับราดรี ซึ่งหมายถึงคินหนึ่งที่เมืองอาหรับ มีการแฝงอารมณ์ขันไว้ด้วย เพราะเรื่องราวที่เกิดขึ้นต่างกับเนื้อเรื่องของเรื่องอาหารับราดรีโดยสิ้นเชิง

๔.๑.๑.๗ การตั้งชื่อเรื่องให้กลับกับความเป็นจริง

การตั้งชื่อเรื่องให้กลับกับความเป็นจริง คือการตั้งชื่อเรื่องให้ตรงกันข้ามกับเหตุการณ์ที่เป็นจริงในเรื่อง มี ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่องเงินหาย เงินหายตามมา และเรื่องตามมากกว่าห้า

เรื่องเงินหาย ซึ่งมีเค้าโครงเรื่องเช่นเดียวกับเรื่องเงินหายตามบาท เป็นเรื่องของความเข้าใจผิดของตัวละครเกี่ยวกับการจ่ายค่าเช่าห้องพัก ตัวละครในเรื่องเข้าใจว่าเงินค่าเช่าห้องได้หายไปตัวหนึ่ง การตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านใช้ความคิดเพื่อหาคำตอบว่าเงินหายไปได้อย่างไรและหายไปตอนไหน แต่แท้จริงแล้วหากผู้อ่านรู้จักสังเกตและใช้ความสามารถในการคำนวณก็จะทราบว่าเงินไม่ได้หายไปไหนและไม่มีใครเป็นขโมย แต่เกิดจากวิธีคิดที่ไม่ถูกต้องของตัวละครนั่นเอง

เรื่องตามมากกว่าห้า เป็นการตั้งชื่อที่ผิดไปจากหลักความจริง เพราะ ๕ เป็นจำนวนที่มากกว่า ๓ การที่ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องให้กลับกับความ เป็นจริงเช่นนี้เพราะเป็นการตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับความคิดและความเข้าใจของตัวละคร รวมทั้งเป็นการกระตุ้นความสงสัยใคร่รู้ของผู้อ่านเกี่ยวกับที่มาของชื่อเรื่อง เนื้อเรื่องของเรื่องนี้มีว่า พ่อให้ลูกสาวอายุ ๕ ขวบ เลือกหยิบธนบัตร ถูกสาวเลือกธนบัตรใบละ ๑ บาท ๓ ใบ แทนที่จะเลือกธนบัตรใบละ ๕ บาท ๑ ใบ เพราะในความคิดของเด็กที่ยังไม่รู้จักค่าของเงิน จะใช้ปริมาณเป็นถึงเปรียบเทียบมูลค่า ธนบัตร ๓ ใบ จึงมีค่ามากกว่าธนบัตรเพียงใบเดียว

๔.๑.๑.๒ การตั้งชื่อเรื่องตามสิ่งที่เป็นส่วนประกอบในเรื่อง

การตั้งชื่อเรื่องตามสิ่งที่เป็นส่วนประกอบในเรื่อง เป็นการนำเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจ หรือเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกิดเรื่องราวมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง ได้แก่เรื่องยาม่า ทางว่าว และข่าวดี ตัวอย่างของการตั้งชื่อเรื่อง เช่น

เรื่องยาม่า ตั้งชื่อตามสัตว์ประเภทหนึ่งที่ตัวละครในเรื่องได้เห็นในระหว่างการเที่ยวชมเมืองตาปาซ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศโบลิเวีย ตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องได้อธิบายเกี่ยวกับสัตว์ประเภทนี้ให้เพื่อนร่วมเดินทางฟังว่า

ป.ม. :- ...ยาม่าอะไร

อัมพร :- สัตว์คะ คล้ายม้าหรือลา แต่คอยาว ๆ ขนนุ่มปุกปุย พวกเราเคยเรียกกันว่า ลาม่า...

ลาม่า คำ L สองตัว ภาษาสเปนออกสำเนียงเป็น ย. จึงเป็นยาม่า

(บทละครวิทยุศึกษาตีพิมพ์เรื่อง หน้า ๘๑-๘๒)

ตัวละครมีโอกาสดูแลเห็นตัวยาม่าอยู่เสมอในระหว่างการเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ เพราะเป็นสัตว์ที่มีมากในเมืองนี้ และถือเป็นสัตว์ที่สำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศคือว เช่น

นำขมมาทำเชื้อ ทำผ้าหม่ม หรือใช้สัตว์พวกนี้บรรทุกแร่จากเหมืองบนภูเขา สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งของสัตว์ชนิดนี้ ก็คือ ใช้แทนเครื่องชั่งดวงวัดได้อีกด้วย ดังที่ตัวละครกล่าวว่

...ขมามีจะว่าฉลาดก็ได้ละ ขนแร่ได้หนัก ๑๐๐ ปอนด์พอดี แต่ถ้าเกิน ๑๐๐ ปอนด์
ไปนิดเดียว มันจะไม่ไป อินทษุคนึง ไม่อย่างนั้นก็ลงนอนเสีย

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๕๔)

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งนำเสนอเกี่ยวกับตัวขมมา เพราะเป็นสัตว์ที่มีลักษณะแปลกและน่าสนใจ อีกทั้งเป็นสัตว์ที่มีอยู่จำนวนมากในเมืองดังกล่าว ผู้แต่งจึงได้นำเอาประสบการณ์และข้อมูลที่แปลกใหม่นี้มานำเสนอแก่ผู้อ่าน การนำเอาตัวขมมาซึ่งเป็นส่วนประกอบฉากมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจและใคร่ติดตามตั้งแต่ต้น เพราะเกิดความสงสัยเกี่ยวกับความหมายของชื่อนั้น

จะเห็นได้ว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้กลวิธีการตั้งชื่อเรื่องที่หลากหลาย และน่าสนใจ การตั้งชื่อเรื่องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ของบทละคร เช่น โครงเรื่อง แนวคิดของเรื่อง ตัวละคร หรือบางครั้งเป็นการตั้งชื่อเรื่องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการแต่ง ดังนั้นชื่อเรื่องจึงมีความสำคัญต่อการแต่งบทละครด้วยเช่นกัน เพราะเป็นการกระตุ้นความสนใจใคร่รู้ และเป็นการกำหนดกรอบทางความคิดให้กับผู้อ่าน นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการเสนอสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้คิดอีกทางหนึ่ง การวิเคราะห์ลักษณะต่าง ๆ ของเรื่องรวมไปกับชื่อเรื่องจึงช่วยให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจเนื้อหาสาระของบทละครเรื่องนั้น ๆ ได้ชัดเจนขึ้น

๔.๑.๒ กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง

กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง คือ วิธีการที่ทำให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ตั้งแต่ต้นจนจบ ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีกลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่องที่นำเสนอได้แก่ กลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง และกลวิธีการสร้างความต่อเนื่องระหว่างฉาก

๔.๑.๒.๑ กลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง

กลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง คือ การลำดับเหตุการณ์ในเรื่องโดยใช้ช่วงเวลาของเหตุการณ์เป็นตัวกำหนด ซึ่งจากการวิเคราะห์บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สามารถจำแนกกลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่องได้เป็น ๓ วิธี คือ การดำเนินเรื่องตาม

ลำดับเหตุการณ์ การดำเนินเรื่องให้เหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา และการดำเนินเรื่องย้อนอดีต

๔.๑.๒.๑.๑ การดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์

การดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ คือ การดำเนินเรื่องไปตามลำดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน-หลัง เป็นกลวิธีที่พบมากที่สุดในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีด้วยกัน ๑๖ เรื่อง เช่นเรื่องสุวรรณปัญญา ตามกล่อ เงินหาย อันความกรุณาปราณี ยังเป็นรอง เที้ยวกรุงเทพฯ หางว่าว ใตไต้ไม่เฉลียว ฯลฯ ตัวอย่างของบทละครที่มีการดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ก่อน-หลัง เช่น

เรื่องอันความกรุณาปราณี เริ่มเรื่องจากเด็กนักเรียนคนหนึ่งทำเงินที่เก็บจากเพื่อนนักเรียนด้วยกันหายไป เมื่อครูปราณีทราบเรื่องได้ช่วยแก้ปัญหาด้วยการใช้เงินของตนทดแทน ต่อมาเมื่อครูใหญ่เป็นผู้พบเงินที่หายไปและทราบความจริงจึงกล่าวชมเชยครูปราณี

เรื่องใตไต้ไม่เฉลียว เริ่มเรื่องจากเด็กนักเรียนหญิง ๒ คน กำลังรอฟังผลการสอบซึ่งนักเรียนชาย ๒ คน กำลังไปดูประกาศอยู่ เมื่อทราบผลจากนักเรียนชายแล้วนักเรียนหญิงคนหนึ่งกลับไม่เห็นด้วยเพราะนักเรียนชายใช้วิธีการคำนวณผลการสอบที่ไม่ถูกต้อง จึงได้ให้คำนวณกันใหม่

๔.๑.๒.๑.๒ การดำเนินเรื่องให้เหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา

การดำเนินเรื่องให้เหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา คือ การให้เหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์ ดำเนินไปในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ใช้วิธีนำเสนอทั้งสองเหตุการณ์นั้นสลับกันไปมา โดยเรื่องราวต่อเนื่องกันไปโดยตลอด บทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่มีการดำเนินเรื่องเช่นนี้พบอยู่ ๒ เรื่อง คือ เรื่องต้องแก่งแม่ปิง และเรื่องความเมตตาการุณย์คำจูนโลก

เรื่องต้องแก่งแม่ปิง เหตุการณ์หนึ่งเกิดที่กรุงเทพฯ ในห้องทดลองของศาสตราจารย์ อีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดที่หาดลำน้ำแม่ปิง การดำเนินเรื่องเริ่มจากวิชาของศาสตราจารย์แห่งกระแสน้ำผ่านถูกแก้วเพื่อดูความเป็นไปของอุณหภูมิจึงน้ำปิง แล้วต่อมาได้นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ลำน้ำปิง ขณะที่อุณหภูมิจึงน้ำปิงกำลังตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ จากนั้นก็กลับมาถ่วงถึงวิชาและศาสตราจารย์อีกครั้ง เป็นอย่างนี้สลับกันไป

เรื่องความเมตตาการุญคำจูนโลก เหตุการณ์หนึ่งเกิดที่หน้าห้องผ่าตัดในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ อีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดที่หน้าพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ การดำเนินเรื่องเริ่มจากเหตุการณ์ที่นายแพทย์หนุ่มคนหนึ่งกำลังจะทำการผ่าตัดคนไข้ ระหว่างนั้นหญิงคนรักของนายแพทย์หนุ่มได้รอฟังผลการผ่าตัดอยู่ที่หน้าพระบรมรูป ผู้แต่งได้นำเสนอเหตุการณ์ทั้งสองนี้สลับกันไปมา

๔.๑.๒.๑.๓ การดำเนินเรื่องย้อนอดีต

การดำเนินเรื่องย้อนอดีต คือ การกำหนดเหตุการณ์ในเรื่องให้เป็น ๒ ส่วน คือเหตุการณ์ที่เกิดในปัจจุบัน และเหตุการณ์ที่เกิดในอดีต โดยเหตุการณ์ที่เกิดต่างช่วงเวลาแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน บทละครที่มีการดำเนินเรื่องเช่นนี้ จะเริ่มเรื่องจากเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่อเป็นการปูพื้นนำเข้าสู่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ได้แก่เรื่องอาหารับราตรี ยามา ประตบการณัถลางมหาสมุทร ดินแดนของพระพุทธองค์ และเรื่องหัวใจทอง

บทละครที่มีการดำเนินเรื่องย้อนอดีตที่น่าสนใจ คือ เรื่องหัวใจทอง ซึ่งเป็นบทละครเรื่องเดียวที่มีการดำเนินเรื่องย้อนสลับกันไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ส่วนบทละครเรื่องอื่น ๆ เป็นการย้อนอดีตทั้งเรื่อง คือ เริ่มเรื่องจากเหตุการณ์ปัจจุบันเพื่อนำเข้าสู่เหตุการณ์ในอดีตซึ่งดำเนินไปจนจบเรื่องโดยไม่ย้อนสู่ปัจจุบันอีก

เรื่องหัวใจทอง เริ่มเรื่องด้วยเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบัน (สมัยที่แต่งเรื่องนี้ขึ้น พ.ศ. ๒๔๕๕) ที่บ้านของหลวงประสิทธิ์จรรยา เป็นเหตุการณ์ที่ปราณีซึ่งเป็นลูกสาวต้องการโฉนดที่ดินที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนเพื่อนำไปให้ชายคนรัก ส่วนเหตุการณ์ในอดีตเป็นเหตุการณ์ที่ย้อนกลับไปเมื่อ ๖๐ ปี ครั้งหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๓๕) และย้อนไปเมื่อ ๓๐ ปี อีกครั้งหนึ่ง (พ.ศ. ๒๔๖๕) เพื่อแสดงประวัติความเป็นมาของที่ดิน และเจตนาของหลวงประสิทธิ์จรรยาในการใช้ประโยชน์จากที่ดินดังกล่าว

การแบ่งช่วงเวลาในเรื่องหัวใจทอง จะใช้วิธีเปลี่ยนฉากเมื่อเป็นการแสดง แต่ในบทละครจะแสดงให้เห็นด้วยการใช้คำอธิบายของผู้แต่ง ตัวอย่างเช่น

...แต่เห็นเป็นฉากอยู่ข้างใน ในระดับสูงกว่าเวทีใหญ่ สมมติว่าเป็น พ.ศ. ๒๔๓๕
ฉากบ้านท่านเจ้าคุณลุงของนายมัน ซึ่งภายหลังได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงประสิทธิ์จรรยา และเป็น "คุณพ่อ" ในฉากแรก เป็นบ้านแบบโบราณมีนอกชานและอกหิน...ชายหนุ่มนี่ก็คือ "คุณพ่อ"

ในสมัย พ.ศ. ๒๔๑๕ นั้นเอง แต่งตัวนุ่งผ้าม่วงจีบสวมเสื้อแบบโบราณ... ส่วนผู้หญิงนั้นก็คือ
แม่ทรัพย์ ภริยา ผมสั้น แต่งตัวแบบโบราณ... จะมาไหว้ท่านเจ้าคุณสูงซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่...

(หัวใจของ หน้า ๑๖)

(...ขณะนี้ เวทีเล็กเกือบมืดสนิท ทอนาอมันซูดจบลง "คุณพ่อ" ในเวทีใหญ่ก็ทะเล็ง
ลุกขึ้นเดินตรงเข้าไปทางขวาคล้ายว่าจะเข้าไปหาภริยาของคนและซูดออกมา)
คุณพ่อ :- แม่ทรัพย์ แม่ทรัพย์ ฉันยังรักษาคำซูดที่ให้กะหล่อนไว้จนบัดนี้
(พอ "คุณพ่อ" ซูดซาดคำ บ้านท่านเจ้าคุณพร้อมด้วยหนุ่มสาวที่แต่งงานใหม่ก็หาย
ไปในที่มืด กลายเป็นผนังห้องหลังเตียงในฉากแรก "คุณพ่อ" ในเวทีใหญ่ทรุดตัวลงนั่งบน
เตียง มือยังถือหมอนขวานอยู่..)

(หัวใจของ หน้า ๒๗)

จากการศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่องในบทละครร้อยแก้วของ
หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
ก่อนและหลัง รองลงมาเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องแบบย้อนอดีต และกลวิธีการดำเนินเรื่องให้
เหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมา ตามลำดับ ผู้แต่งใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องทั้ง ๓ ลักษณะได้
เหมาะสมกับโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง ทำให้บทละครดำเนินไปได้อย่างราบรื่นตั้งแต่ต้นจนจบ

๔.๑.๒.๒ กลวิธีการสร้างความต่อเนื่องระหว่างฉาก

ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บางเรื่องที่มีการเปลี่ยน
ฉากระหว่างการดำเนินเรื่อง* จะมีวิธีการเชื่อมโยงฉากแต่ละฉากให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ๒ วิธี
ได้แก่ การเปลี่ยนฉากด้วยบทเพลง และการเปลี่ยนฉากด้วยการกล่าวโยงถึงตัวละครหรือเหตุการณ์
ในฉากต่อไป

๔.๑.๒.๒.๑ การเปลี่ยนฉากด้วยบทเพลง

การเปลี่ยนฉากด้วยบทเพลง อาจปรากฏในตอนต้นของการเปิด
ฉากใหม่ หรือปรากฏเป็นเพลงเดิมทุก ๆ ครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนฉาก เช่น

* การวิเคราะห์ฉาก ดูเพิ่มเติมในบทที่ ๓

ฉากในบทละครเรื่องล่องแก่งแม่ปิง จะมีทั้งฉากที่กรุงเทพฯ และฉากที่แม่ปิงสลับกันไป การเปลี่ยนฉากในบางครั้งจะมีการใช้บทเพลงเพื่อเป็นการเริ่มต้นฉากที่ลำน้ำแม่ปิง โดยเนื้อหาของเพลงจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในฉากนั้น ๆ การใช้บทเพลงนี้เพื่อเป็นการดึงความสนใจ และให้นมน้ำอารมณ์ของผู้อ่านให้คล้องตามกับฉากที่เปลี่ยนไป ตัวอย่างเช่น

วิภา :- เพื่อนสนิทของดิฉันคนหนึ่ง จะว่าสนิทกันมากมาก็ได้ ไปล่องแก่งแม่ปิงคราวนี้ด้วย
ศาสตราจารย์ :- อ้อ อย่างนั้นหรือครับ

ต่อจากนี้ผู้แต่งได้บรรยายภาพและเริ่มเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปจากฉากเดิมว่า

ไฟทางฉากกรุงเทพฯ หรี่ และดับไป ขณะเดียวกันสว่างขึ้นทางฉากแม่ปิง
อุไรวรรณนั่งอยู่บนม้านั่งข้างแพ ร้องเพลงเบา ๆ อยู่คนเดียว

“ความหลัง”

(อุไรวรรณร้อง ทำนองดองน่าน)

ล่องแม่ปิงยิ่งคะนึ่งถึงความหลัง

แต่เมื่อครั้งโบราณท่านรู้ไหม

ก่อนที่รัฐจัดสร้างทางรถไฟ

ชาวกรุงไปเชียงใหม่อย่างไรกัน

.....
.....
.....

ระลึกถึงความหลังคั้งนั้นไซ้

บรรพบุรุษเราได้เหนือเติมที่

รักษาแม่ปิงไว้ให้เรามี

โอกาสมาครานี้เป็นสุขเฮฮ

(ทอร้องจบ อุไรวรรณลุกขึ้นมองตรงไปทางท้ายแพแล้วพูด)

อุไรวรรณ :- คุณวิมลคะ อะไรซักคำอยู่ได้ มาคุยกันทางนี้เถอะค่ะ

(บทละครชุดสืบเรื่อง หน้า ๒๒๐-๒๒๒)

การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้ทำนองเพลงดองน่านซึ่งเป็นทำนองเพลงภาคเหนือในการเปิดฉากเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศทางภาคเหนือ และใช้บทร้องเพื่อปูพื้นเกี่ยวกับลำน้ำปิง เมื่อเพลงจบก็ดำเนินเรื่องบนแพต่อไป

บทละครเรื่องความเมตตาการุญค้ำจุนโลก ซึ่งเป็นบทละคร
โทรทัศน์ จะมีบทเพลง “ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก” ในคอนท่ายของฉากแต่ละฉาก เพื่อคั่นการ
แสดง โดยในระหว่างนั้นจะเป็นการโฆษณาและเชิญชวนให้ผู้ชมร่วมบริจาคสมทบทุนสร้างอาคาร
ผู้ป่วยหลังใหม่ การใช้เพลงนี้ประกอบการแสดงในทุก ๆ ฉาก เพื่อเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกและ
โน้มน้าวใจผู้ชมให้เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และเห็นความสำคัญของการ
แพทย์ไทยด้วย ดังเนื้อหาต่อไปนี้

นายแพทย์หนุ่ม :- ต้องทำให้ได้สิครับ คนไข้ของผมรายต่อไปนี่ ก็ดูเหมือนอยู่ในประเภทจน
ที่สุด และผมจะผ่าตัดอย่างสุดฝีมือเทียวครับ เป็นผู้หญิงจน ๆ มาจากจันทบุรี

ฉากต่อมา จะเป็นภาพของหน่วยงานพยาบาลร่วมร้องเพลงความ
เมตตาการุญค้ำจุนโลก

ฉายภาพ หน่วยงานพยาบาลร้องเพลง โดยมีต้นเสียงร้องสลับ

หน่วยงานพยาบาล

“ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก

ประสพโชคมากมิตรจิตผ่องใส

พากันมาช่วยสภากาชาดไทย

ขจัดภัยจากโรคตื่นโศกเฮย”

พยาบาลต้นเสียง

บริการชั้นเยี่ยมนั่นเตรียมไว้

เพื่อคนจนคนไข้ไม่มั่งเจย

ช่วยทุกเพศทุกวัยไม่ละเลย

โลกชมเชยสภากาชาดไทย”

หน่วยงานพยาบาล

“ความเมตตาการุญค้ำจุนโลก

.....

.....

.....

หยุดแสดง เพื่อโฆษณาและเชิญชวนให้บริจาคครั้งที่ ๒

(บทละครชุดเล่มใหม่ หน้า ๒๔๕)

๔.๑.๒.๒.๒ การเปลี่ยนฉากด้วยการกล่าวโยงถึงตัวละครหรือเหตุการณ์

ในฉากต่อไป

การเปลี่ยนฉากด้วยการกล่าวโยงถึงตัวละครหรือเหตุการณ์ในฉากต่อไป เป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่องระหว่างฉากต่อฉาก ให้ผู้อ่านได้เตรียมพร้อมรับสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในฉากต่อไป ตัวอย่าง เช่น

ในเรื่องล่องแก่งแม่ปิง ฉากที่นำมาก่อนเป็นฉากที่ศาสตราจารย์ใช้กระแสดิจเพ่งดูแก้วจนรู้ว่าคู่มั่นของวิภากำลังรับประทานอาหารเช้า ฉากต่อมาเป็นฉากบนแพ ซึ่งคู่มั่นของวิภากำลังสนทนาและรับประทานอาหารเช้าร่วมกับคนอื่น ๆ ซึ่งตรงกับที่ศาสตราจารย์ได้พูดไว้

ศาสตราจารย์ :- คุณอย่าเพิ่งพูดซี...เห็นแล้ว...เห็นแล้ว คุณออกกำลังรับประทานข้าว
 วิภา :- อย่างนั้นหรือคะ
 (ไฟสว่างขึ้นที่ฉากแม่ปิง)
 วิมล :- แหม แกงอร่อยจริงอย่างคุณพิศว่า
 เอก :- แม่ครัววิมล โนทัยได้ที่หนึ่งเลยครับ

(บทละครชุดสืบเรื่อง หน้า ๒๒๘-๒๓๐)

เรื่องไปสวนตุ่มพินี ฉากที่นำมาก่อนเป็นฉากที่นายพงษ์พูดกับตุ่มว่าจะชวนไปเที่ยวสวนตุ่มพินี ฉากต่อมาเป็นฉากที่นายพงษ์พร้อมภรรยาและตุ่มอยู่ที่สนามบิน และกำลังจะเดินทางไปยังสวนตุ่มพินี ประเทศเนปาล ตามที่ได้คุยกับตุ่มไว้ในตอนแรก

นายพงษ์ :- ...แต่ที่ลึกซึ่งยิ่งกว่าที่หนูเข้าใจอยู่ในขณะนี้ร้อยเท่า พันเท่า หนูไม่เข้าใจละซี
 เขาเดะพ่อกำลังคิดที่จะไปสวนตุ่มพินี เช่นนี้หนูไปอ่านเรื่องในวารสาร
 จันทรเกษมนั้นเสียแล้วกลับมากบอกพ่อว่าจะไปกับพ่อไหม ไปกันพ่อแม่กับ
 ตุ่มตามคนด้วยกัน
 (คนตรีบรรเลงคันทเวลา แล้วได้ขึ้นเสียงผู้คนจอแจ คนตรีเบาลง)

แม่ว :- กระเป๋าเสร็จแล้วหรือคะ
 นายพงษ์ :- เสร็จแล้ว ชั่งแล้วก็มีอบเขาไปรวมสามใบ ใบเล็กนี้เราถือไปเอง
 แม่ว :- น้ำหนักเกินหรือเปล่า

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๒๐๓)

เรื่องดินแดนของพระพุทธองค์ ฉากที่นำมาก่อนเป็นฉากที่เด่นดวงเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่เดินทางไปประเทศอินเดียให้เพื่อนครูฟัง แต่เล่าค้างไว้เพียงว่าคณะผู้แทนเดินทางไปถึงอินเดียไม่พร้อมกัน แล้วเริ่มฉากต่อมาที่สนามบินในประเทศอินเดีย เป็นเหตุการณ์ตอนที่เด่นดวงไปรอรับคณะผู้แทนที่เดินทางไปสมทบภายหลัง

เด่นดวง : ถ้าอย่างนั้น ก็ยินดีเล่าให้ฟัง...เป็นเรื่องสมัย ๑๕ ปี ก่อนโน้น มีการประชุมขององค์การยูเนสโกที่นิวเคลซี และระหว่างการประชุมนั้น ก็ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษไปด้วย ตัวผมเองได้รับหน้าที่เป็นเลขานุการของคณะผู้แทนไทย แต่พวกเราไปไม่พร้อมกันนะครับ บางคนไปล่วงหน้า ส่วนใหญ่ตามไปทีหลัง...

(มีเสียงดนตรีอินเดียคังขึ้น แล้วได้ยินเสียงเครื่องบิน อีกสักครู่หนึ่ง คนครีกี่มาลง)

จันทร์วรรณ : คุณเด่นดวงน่าจะมารับแท้ ๆ ที่เดียว ถ้าไม่มาจะทำอย่างไรกันล่ะคะ

สมัยสาวท : มาซิหน้า เราโทรเดชมมาแล้วนี่...นั่นแน่ะ เดินมาโน้นแล้ว...พูดยังไม่ทันขาดคำ

(ดินแดนของพระพุทธองค์ หน้า ๕๘)

จากการวิเคราะห์กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง ในบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้แก่ กลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง และกลวิธีการสร้างความต่อเนื่องระหว่างฉาก จะเห็นได้ว่าแต่ละวิธีทำได้เหมาะสมกับโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง กล่าวคือ การดำเนินเรื่องตามลำดับเวลาเป็นการดำเนินเรื่องที่ไม่ซับซ้อนนัก ผู้อ่านสามารถตามเรื่องได้ง่าย ไม่สับสนกับลำดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเรื่อง เพราะเป็นการดำเนินไปตามสิ่งที่เกิดก่อนและหลัง เป็นการแสดงถึงสาเหตุและผลที่เกิดตามมา ส่วนบทละครที่มีการดำเนินเรื่องแบบให้เหตุการณ์เกิดต่างสถานที่สลับกันไปมาจะเป็นการเชื่อมโยงเหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์ให้สัมพันธ์สอดคล้องกัน โดยที่เหตุการณ์หนึ่งเป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง ทั้งสองเหตุการณ์จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและกลมกลืน นอกจากนี้ยังมีกลวิธีการลำดับเหตุการณ์ในเรื่องที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่ง คือ การดำเนินเรื่องย้อนอดีต ซึ่งเหตุการณ์ในอดีตมีความสำคัญและสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในปัจจุบัน การเริ่มเรื่องด้วยเหตุการณ์ปัจจุบันเป็นการปูพื้นเรื่องและสร้างความสนใจใคร่รู้ให้กับผู้อ่านก่อนที่จะนำสู่เหตุการณ์ที่เป็นอดีต และในการเปลี่ยนฉากแต่ละฉากของเรื่อง ผู้แต่งจะใช้วิธีการเปลี่ยนฉากด้วยบทเพลงหรือใช้วิธีให้ตัวละครกล่าว โยงถึงตัวละครอีกตัวหนึ่งหรือเหตุการณ์ในฉากต่อไป เพื่อสร้างความต่อเนื่องกลมกลืนระหว่างฉาก และเพื่อให้ผู้อ่านตามเหตุการณ์ในเรื่องได้ทัน ฉากในเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เมื่อนำไปแสดงเป็นละครเวทีก็จะมีการเปลี่ยนฉากให้เห็นชัดเจน หากเป็นละครวิทยุก็อาจใช้ดนตรีประกอบเพื่อช่วยค้นหาเวลาในการแสดงได้ทางหนึ่ง

๔.๑.๓ กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

บทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีการนำเสนอเนื้อหาในเรื่องได้อย่างกระชับและชัดเจน ถ้อยคำที่ตัวละครสนทนากันมุ่งสู่สาระสำคัญของเรื่อง ผู้แต่งไม่ใช้การพรรณนาที่เยิ่นเย้อจึงจับใจความของเรื่องได้ไม่ยากนัก เมื่อวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สามารถจำแนกได้ ๔ วิธี คือ การถามตอบระหว่างตัวละคร การขยายความและเสริมความ การแปลภาษาต่างประเทศ และการใช้คำคม บทกลอน หรือ บทเพลงในตอนปิดเรื่อง

๔.๑.๓.๑ การถามตอบระหว่างตัวละคร

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นิยมให้ตัวละครในเรื่องเป็นผู้ซักถามและตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่สนใจ และคู่สนทนาก็จะเป็นผู้ตอบข้อสงสัยดังกล่าวนั้น การถามตอบระหว่างตัวละครเป็นวิธีหนึ่งของการนำเสนอสารของผู้แต่งพร้อมทั้งให้เรื่องดำเนินไปได้ ตัวละครที่เป็นผู้ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่สงสัยหรืออยากรู้ เป็นเสมือนตัวแทนของผู้อ่านที่ต้องการรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอ ผู้อ่านจะเป็นผู้คอยรับข้อมูลหรือได้รับคำตอบในสิ่งที่สงสัยใคร่รู้นั้นผ่านทางตัวละคร การใช้ภาษาลักษณะนี้จะพบมากในบทละครประเภทท่องเที่ยวหรือบทละครที่เน้นให้ข้อมูลความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น เรื่องอาหารบราตรี เกี่ยวกับกรุงเทพฯ ดินแดนของพระพุทธองค์ ยาม่า ไปสวนดุมพินี ตามเถล ๑๓๑ การถามตอบระหว่างตัวละครช่วยให้เรื่องน่าสนใจ เป็นธรรมชาติ เป็นการนำเสนอข้อมูลเป็นช่วงสั้น ๆ แต่ได้ความที่สมบูรณ์ ทำให้เรื่องกระชับขึ้น ตัวอย่างของการถามตอบระหว่างตัวละคร เช่น

เรื่องไปสวนดุมพินี ผู้แต่งต้องการนำเสนอเกี่ยวกับสถานที่ และสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกและน่าสนใจที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง

แม้ว่า :- ...แต่คิดฉันประหลาดใจเหลือเกินว่า โรงแรมดี ๆ ทำไมไม่มีที่นอน
หมอนมุ้งในห้องนอน
นายพันธุ :- ดันเหตุจากการแบ่งชั้นวรรณะครับ คนต่างวรรณะกันจะใช้ที่นอน
ร่วมกันไม่ได้ ดังนั้นทุกคนก็ต้องมีที่นอนหมอนมุ้งประจำตัวของตัวเอง
ไปไหนก็ต้องหอบเอาไปด้วย

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๒๐๐)

- หนูตาย :- คุณฉันทะคะ คำว่า “ลุมพินี” นี้ หนูรักเหลือเกิน ยิ่งฟังก็ยิ่งเพราะ ชื่อนี้มาจากอะไรคะ ทำไมจึงเรียกว่า “สวนลุมพินี”
- นายฉันท :- ผมก็ไม่ใช่นักโบราณคดีดอกครับ แต่เคยได้ยินคนเขาบอกว่า ครั้งหนึ่งพระมเหสีของพระราชาเทวทหะนคร ไปรดสวนแห่งหนึ่งมาก พระราชาเทวทหะนครไม่สามารถจะทำอย่างไรได้ เพราะสวนนั้นอยู่บนอกแก้วแค้นของพระองค์ พระองค์จึงสร้างสวนขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า “ลุมพินี” ตามพระนามของพระมเหสี

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๒๑๑)

เรื่องเกี่ยวกับกรุงเทพฯ เป็นเรื่องที่ต้องการนำเสนอสภาพบ้านเมืองของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเปรียบเทียบกับกรุงเทพฯ ในปัจจุบัน การสนทนากันของตัวละครในเรื่องทำให้ได้ทราบข้อมูลต่าง ๆ ที่น่าสนใจ

- พ่อ :- นั่นแหละ วัดมกุฏฯ แต่ก่อนชื่อว่าวัดนามบุญญิตี
- ใหญ่ :- คุณพ่อว่าอยู่ในสวนหรือคะ
- พ่อ :- ถูกดูเครื่องหมายบนแผนที่นี่สิ แลวนี่เป็นสวนผลไม้ บ้านเมืองยังไม่ใหญ่โต คนยังไม่มาก ดูสิ แลวอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ครงนี่ยังเป็นไร่ แลวถนนเพชรบุรี ครงนี่ยังเป็นท้องนา

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๒๖๕)

- ใหญ่ :- คุณพ่อคะ ถนนเจริญกรุงทำไมชาวบ้านถะคะ คิดว่าบ้านเมืองยังไม่เจริญเท่าไรนักอะไร ๆ อีกหลายอย่างก็คงยังไม่มี คัดถนนเจริญกรุงชาวฮิโตะไปทำไมกัน
- พ่อ :- ลูกถามดีมาก พ่อก็จะตอบ คือว่าความเจริญขยายไปทางนั้น ชื่อถนน “เจริญกรุง” เสียด้วย สมัยก่อนนั้นถนนหนทางยังไม่ค่อยมี ก็ต้องใช้แม่น้ำเป็นทางคมนาคมที่สำคัญ เรือใหญ่ ๆ ก็เข้ามาจอดค้ำฝักแม่น้ำได้สะดวก ที่ดินตามริมแม่น้ำจึงเป็นที่ทำมาค้าขาย และเป็นที่ตั้งสำนักงานใหญ่ ๆ เมื่อความเจริญเกิดขึ้นทางแถบริมแม่น้ำก็ต้องคัดถนนเจริญกรุงขนานกับแม่น้ำไปจนถึงถนนคั่นนั้นแหละ

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๒๖๔-๒๖๕)

ในบทละครเรื่องตามกลอน ผู้แต่งได้ให้ตัวละครตัวหนึ่งพูดค้างไว้แล้วให้ตัวละครอีกตัวเป็นผู้ซักถามในข้อสงสัย แล้วตัวละครตัวแรกก็จะตอบคำถามเพื่อไขข้อข้องใจ เป็นการดึงความสนใจของผู้อ่านโดยทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยเช่นเดียวกับตัวละครที่เกิดความสงสัยในเรื่องดังกล่าว ดังเช่นที่เสวตและขาบสนทนากันเรื่องที่จะหาแหล่งเงินทุนเพื่อนำมาใช้ในโครงการการศึกษาที่ได้คิดวางแผนกันไว้

- เสวค :- ...ผมจำเป็นจะต้องพูดถึงเรื่องนี้ เพราะว่ามันเกี่ยวกับโครงการที่ผมกำลังคิดอยู่นี้
- ขาบ :- เกี่ยวอย่างไร
- เสวค :- คือ กันกำลังจะเสนอตัวเลขเป็นคำตอบคำถามของแก ที่แกถามว่าจะเอาเงินที่ไหนมา ให้เขาคนที่เขาเอาพันทวีคูณมาขึ้นเงิน
- ขาบ :- เออ ก็แล้วอย่างไร
- เสวค :- กันกำลังเล่นอยู่กับตัวเลข เกี่ยวกับการเพิ่มพลเมือง ถ้าพลเมืองเพิ่มขึ้น ๓.๒ เปอร์เซ็นต์ ความเค็ม โครงการของกันก็ถ่นฉิวไปได้อย่างสบาย...

(บทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๗)

ต่อไปนี้เป็นเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่งในบทละครเรื่องประสมการณังกถามหาสมุทร ซึ่งเจ้าหน้าทีบนเรือที่ตัวละครโดยสาร ไปกำลังช่วยเหลือลูกเรือของเรืออีกลำหนึ่งที่ได้รับบาดเจ็บ

- ถัน :- นั้นเขาทำอะไรกันล่ะครับ บนเรือดำนั้นนะ คล้ายกับว่าชนสัมภาระอะไรกัน คูณครับ เขาผูกเชือกห้อยลงไป
- ป.ม. :- ผมเห็นคล้าย ๆ หมอนข้างใบใหญ่ ๆ
- อัมพร :- ที่คุณเห็นเป็นหมอนข้างสองใบนั้นก็คือว่า เขาเอาผ้าปลัดึงกดห้อยคนเจ็บห้อยลงไป...

(บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๒๐-๑๒๑)

๔.๑.๓.๒ การขยายความและเสริมความ

การใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง บางครั้งผู้แต่งจะใช้วิธีให้ตัวละครพูดเสริม หรือพูดขยายความในเรื่องที่ตัวละครตัวหนึ่งได้กล่าวไว้แล้ว การกล่าวขยายความและเสริมความนี้เพื่อให้ตัวละครอื่น ๆ มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือพูดในสิ่งที่ตนเองทราบแต่ผู้อื่นไม่ทราบ ทำให้การสนทนานั้นมีความสมจริง และมีชีวิตชีวขึ้น เป็นการคัดทอนเนื้อหาข้อมูลแต่ละช่วงให้สั้นลง ลดบทบาทของตัวละครที่อาจมีมากเกินไป หรือไม่ให้เกิดความเบื่อหน่ายในการที่จะต้องรับฟังสารจากผู้พูดเพียงคนเดียวจนผู้อ่านจะความสนใจในเรื่องที่พูดไป ตัวอย่างของการกล่าวขยายความและเสริมความ เช่น

เรื่องความเมตตาการุญค้ำจุนโลก ได้กล่าวถึงเนื้อเรื่องของเพลงความเมตตาการุญค้ำจุนโลก ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเมตตาที่มนุษย์พึงให้แก่กันเพื่อดำรงสังคมให้สงบสุข

พยาน ๒ :- ที่ว่าทำนองนะเพราะดี แต่ความหมายของคำที่รื่องนั้นถึงกะจับใจเที่ยวจะ
 พยานฝึกหัด :- จริงของทีละ... ในสังคมไทยโดยทั่วไป ตลอดจนถึงคมใหญ่ที่เรียกว่า
 ประเทศชาติ ย่อมจะต้องมีคนเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายเคราะห์ร้าย และฝ่ายที่
 โชคดี... ถ้าบุคคลสองฝ่ายนี้ต่างคนต่างอยู่ ใครจะเป็นอะไรก็เป็นเรื่องของ
 เขาเอง ถ้าเป็นอย่างนั้นบ้านเมืองก็จะร้อนเป็นไฟ... สิ่งเดียวที่จะแก้ได้คือ
 ความเมตตาการุณย์นี้แหละค่ะ ความมีใจเมตตาการุณย์ที่ฝ่ายที่มีโชคให้
 แก่ฝ่ายที่เคราะห์ร้าย

(บทละครชุดเล่มใหม่ หน้า ๒๕๓-๒๕๔)

ในตอนหนึ่งของเรื่องดินแดนของพระพุทธองค์ ได้กล่าวถึงสุนทรพจน์
 ของบัณฑิตเนห์รูที่ให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของ
 โลก

เด่นดวง :- ตั้งแต่ผมฟังสุนทรพจน์มาเห็นว่าสุนทรพจน์ของบัณฑิตเนห์รูนี้จับใจที่สุด
 และสรรเสริญพระพุทธคุณ...
 จันทวรรณ :- ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ใช่พุทธศาสนิกชน
 เด่นดวง :- ครับ ถูกแล้ว ผมเดา คิดออกว่า ในระดับของปราชญ์ ผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญ
 ย่อมได้รับการสรรเสริญจากบุคคลทุกศาสนา
 จันทวรรณ :- จริงนะค่ะ เนห์รูจึงสรรเสริญพระพุทธเจ้าของเราอย่างน่าจับใจ

(ดินแดนของพระพุทธองค์ หน้า ๖๔)

๔.๑.๓.๓ การแปลภาษาต่างประเทศ

ในบทละครบางเรื่องที่เป็นการเดินทางไปต่างประเทศ บางครั้งจะมีการใช้
 ภาษาต่างประเทศด้วยเพื่อให้เรื่องสมจริง มีความเหมาะสม ดังนั้นหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงใช้วิธี
 แปลภาษาต่างประเทศเหล่านั้นให้เป็นภาษาไทยเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ โดยให้ตัวละครตัวหนึ่งถามขึ้นว่า
 คำพูดที่คนต่างชาติพูดออกมานั้นแปลว่าอย่างไร และตัวละครอีกตัวหนึ่งจะเป็นผู้แปลให้ฟัง การใช้
 ภาษาเช่นนี้ช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินไปได้ โดยที่ผู้อ่านไม่จำเป็นต้องเข้าใจภาษาต่างประเทศในเรื่องก็
 ได้ อย่างไรก็ตามการแปลนี้พบน้อยมากในบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล บางครั้งเป็นการ
 แปลหรืออธิบายคำสั้น ๆ ส่วนที่เป็นข้อความยาว ๆ พบเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องอาหารบราตรี ซึ่ง
 เหตุการณ์เริ่มแรกของเรื่องเกิดขึ้นบนเครื่องบิน กับต้นพูดภาษาอังกฤษเพราะเป็นภาษาสากลเพื่อให้
 ผู้โดยสารที่ต่างชาติต่างภาษาสามารถเข้าใจได้ ตัวอย่างการแปล เช่น

กัปตัน :- (เสียงผู้ถือ) Attention please, I am obliged to inform all passengers that our engine No. 2 is losing power gradually. I am afraid I shall have to switch it off pretty soon. Our wireless operator is trying to get in touch with Bahrain to see whether we can land. There is an hour's time.

อัมพร :- เขาว่าอะไรคะ

ป.ม. :- เขาว่า เครื่องยนต์เสียไปเครื่องหนึ่ง จะต้องดับเครื่องที่เสีย กำลังส่งวิทยุติดต่อกำลังจะไปลงที่เกาะบาเรน

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๖๑)

กัปตัน :- Attention please, Attention please. We are now approaching Bahrain. We shall land there in about five minutes. But as we have no agent of our own at Bahrain, I cannot tell you now what facilities you can have and where you can stay, in case you have to remain there overnight. Thank you.

อัมพร :- เขาว่าอะไรคะ

ป.ม. :- ก็เรื่องอาหารบราดรีนนี่ซี เรากำลังจะถึงบาเรนและอาจต้องค้างด้วย อ้าวนั่นแหละ เขาให้รัคเข็มขัดแล้ว เราจะต้องถึงบาเรนละ

(บทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๖๕-๖๖)

๔.๑.๓.๔ การใช้คำคม บทกลอน หรือบทเพลงเพื่อเน้นเนื้อหาสำคัญ

การใช้คำคม บทกลอน หรือบทเพลงในบทละคร เป็นวิธีที่จะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านได้วิธีหนึ่ง เป็นการให้ข้อคิด คติเตือนใจ และอาจเป็นการสรุปสาระสำคัญในเรื่องด้วย เช่น

เรื่องประสบการณ์กลางมหาสมุทร แสดงให้เห็นถึงความเสียสละที่เพื่อนมนุษย์มีให้แก่กัน การที่เรือเดินสมุทรเข้าช่วยเหลือเรือลำหนึ่งที่กำลังจะอัปปางและมีผู้ได้รับบาดเจ็บ และทุกคนที่อยู่บนเรือเดินสมุทรรยอมเสียเวลาในการเดินทางและหวังให้การช่วยเหลือประสบความสำเร็จ เพราะทุกคนมีมนุษยธรรมในจิตใจ ซึ่งเป็นเสมือนแสงสว่างที่ช่วยชี้ทางตั้งคมให้คงอยู่ได้

อัมพร :- และเราทุกคนเสียสละกันเพื่อกะลาสีชาวกรีกสองคนที่เราไม่เคยเห็นหน้าเห็นตา แม้แต่ชื่อเราก็ไม่เคยรู้ ตัวเราก็มองไม่เห็น อูริคะ มีคดีออกอย่างนี้ คุณจะอธิบายได้ไหมคะว่าเหตุผลเป็นอย่างไรกัน ทุกคนเสียสละเพื่ออะไร

ป.ม. :- จำนึกเค็ชวกรับ คุณอัมพร คำตอบคือแสงสว่างครับ ในความมืดวันนี้ คุณได้เห็นแสงสว่าง ซึ่งถ้าไม่มีประสบการณ์กลางมหาสมุทรเช่นนี้ คุณก็อาจจะยังไม่ได้เห็นซัก

อัมพร :- แสงสว่างอะไรกันคะ

ป.ม. :- มนุษยธรรมอย่างไรล่ะครับ มนุษยธรรม
(คนตรีประจำรายการคั้งขึ้น)

(ประสบการณ์กณณ์งานมหาสมุทร ในบทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๑๒๓-๑๒๔)

ในเรื่องสามเกลอ บัวทองซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่องได้ยกบทกลอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อการพัฒนาประเทศขึ้นมากล่าวโดยเนื้อหาในบทกลอนได้ใช้โวหารเปรียบเทียบเพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้น ดังนี้

บัวทอง :- ...ที่ข้าพเจ้าการศึกษาประชาบาลเป็นสิ่งสำคัญคิฉันก็เห็นด้วย ยิ่งเรากำลังรีบสร้างประชาธิปไตย คิฉันเห็นใครเขียนไว้ก็ไม่ทราบ เขาเขียนเป็นกลอนว่า

“ประเทศเรานั้นหรือคือศึกใหญ่

จะมันคงอยู่ได้เพราะรากฐาน

เข็มคอกถึกศึกษาประชาบาล”

แล้วอย่างใรอีกก็จำไม่ได้

(บทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๒-๑๓)

ในตอนท้ายของเรื่องเกี่ยวกับกรุงเทพฯ พ่อได้ถามลูก ๆ ถึงความรู้สึกที่มีต่อสภาพบ้านเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน จากนั้นแม่ได้พูดเสริมด้วยการยกกลอนที่เคยได้ยินมาว่า การที่เรามีบ้านเมืองอยู่ได้จนทุกวันนี้เป็นเพราะความสามัคคีและเสียสละของคนในชาตินับแต่บรรพบุรุษมา

แม่ :- แม่ใหญ่พูดถูกใจคิฉันมาก คงถูกใจคุณเหมือนกัน คิฉันขอเสริมว่า หลายปีมาแล้วคิฉันได้ฟังศึกษาภานิช จากสถานีกระจายเสียงวิทยุศึกษา เป็นกลอนว่าอย่างนี้คะ

“การขยันขันแข็งลงแรงสร้าง

เป็นแบบอย่างไทยแท้แก่นักหนา

อิสระของไทยใครให้มา

แรงประชาชาติไทยสร้างไว้เอย”

พ่อ :- ชื่นใจจริง ๆ แม่จัน

(คนตรีคั้งขึ้นทันที แล้วก็จบ)

(ที่ตัวกรุงเทพฯ ในบทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๒๘๖)

เรื่องอันความกรุณาปราณีปิดเรื่องด้วยเพลงอันความกรุณาปราณี ซึ่งเนื้อร้องของบทเพลงนี้ นำมาจากคำประพันธ์เรื่องเวนิสวานิช พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่เรื่องนี้เปิดเรื่องด้วยบทเพลงดังกล่าวเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดและเนื้อหาของเรื่อง ครูปรานีเป็นตัวอย่างของผู้ที่มีความกรุณาปรานีเหมือนในบทเพลง เพราะช่วยเหลือศิษย์ด้วยความเต็มใจ นอกจากนี้ การที่หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล อัญเชิญบทพระราชนิพนธ์นี้ประกอบในบทละคร เพราะท่านมีความรักและเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างยิ่ง จึงต้องการเทิดพระเกียรติพระองค์ และเป็นการเผยแพร่บทพระราชนิพนธ์ อีกทั้งเป็นมงคลต่อละครที่จัดแสดงด้วย

ปรานี :- ชื่นใจจริง ศิษย์ที่รักของครู ขอให้เธอทุกคนสอบไล่ได้อย่างคินะ
(นักเขียนกราบลง ทันใดนั้นมิได้ยงคนคริเพลง “อันความกรุณาปรานี” จาก
เครื่องรับวิทยุกระจายเสียง...แล้วม่านหน้าเวทีก็ปิดซ้ำ ๆ)

“อันความกรุณาปรานี
จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลังมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ
จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน”

พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๖

(อันความกรุณาปรานี ในบทละครเรื่องอันความกรุณาปรานี วิชาหงส์แห่งดุสิตธานี มนุสโสติ หน้า ๑๒)

จะเห็นได้ว่า กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การถามตอบระหว่างตัวละคร การขยายความและเสริมความ การแปลภาษาต่างประเทศ และการใช้คำคม บทกลอน หรือบทเพลงในตอนเปิดเรื่อง ช่วยให้เรื่องน่าสนใจ ชวนติดตาม และช่วยให้การสนทนาของตัวละครมีความสมจริงและเป็นธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งสาระและความเพลิดเพลินไปพร้อมกันด้วย

จากการวิเคราะห์กลวิธีการแต่งในด้านต่าง ๆ ได้แก่ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง กลวิธีเกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ล้วนเป็นวิธีการที่ช่วยให้บทละครมีความน่าสนใจ ชวนติดตาม ทำให้บทละครดำเนินไปได้อย่างราบรื่น และต่อเนื่องสัมพันธ์กัน สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน ผู้ชม และผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

๔.๒ ศิลปะการใช้ภาษา

การศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาในบทละครจะมุ่งเน้นที่บทสนทนาของตัวละครเป็นสำคัญ เพราะลักษณะเด่นของบทละครคือการใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง ถ้อยคำภาษาที่ตัวละครพูด

ออกมา นอกจากจะมีหน้าที่ถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกของตัวละครแล้ว ยังต้องถ่ายทอดความหมายทั้งหมดของละครที่ผู้แต่งต้องการเสนอไปยังผู้ชม ผู้ฟัง หรือผู้อ่านอีกด้วย

การวิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๔ หัวข้อด้วยกัน คือ การใช้ภาษาให้เหมาะกับลักษณะของตัวละคร การใช้ภาษาให้เหมาะกับยุคสมัย การใช้ภาษาเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร และการใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพ อารมณ์และความรู้สึก

๔.๒.๑ การใช้ภาษาให้เหมาะกับลักษณะของตัวละคร

การแต่งบทละครให้มีความสมจริงนั้น ผู้แต่งมักให้ความสำคัญกับถ้อยคำภาษาที่ตัวละครใช้สนทนาได้ตอบกันเป็นสำคัญ และจากการวิเคราะห์การใช้ภาษาของตัวละครในบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะเห็นได้ว่าคำพูดของตัวละครมีความเหมาะสมกับเพศ วัย อาชีพ สถานภาพ และบุคลิกของตัวละครนั้น ๆ ได้แก่

๔.๒.๑.๑ การใช้ภาษาให้เหมาะกับเพศของตัวละคร

ถ้อยคำภาษาที่ตัวละครหญิงและตัวละครชายใช้มักจะมีความต่างกัน ในหลายด้าน เช่น การใช้คำลงท้าย คำอุทาน คำสรรพนาม เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ใจใจ :- คุณพี่ระณะคะ สอบได้ไม่ใช้หรือ เห็นอิมแป้นออกอย่างนี้
 ทิระ :- ครับ ผมก็ได้เหมือนกัน
 ใจใจ :- อีนคึะคะ ทิระคนเก่ง
 ระรวาย :- อีนคึมากคะ
 ทิระ :- ขอบคุณครับ

(ใจใจไม่เฉลียว ในบทละครชุดสืบเรื่อง หน้า ๑๑๕)

มานพ :- น้องรักของพี่ ที่รักน้องจริงๆ นะ ไม่เห็นใจที่บ้างเลย

(หัวใจทอง หน้า ๖)

ภริยา :- คั้นคัะ คุณพี่ คั้นคัะ

.....

สามี :- ...หล่อนที่เคียวแหดะ ทียบอกว่าไชน่

(หางว่าว ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๓๖-๑๓๗)

นายมัน :- แหม ฉันรักค้าห่มผืนนี้ของหล่อนจริง ๆ

แม่ทรัพย์ :- อู๋ย คุณละก็

(หัวใจทอง หน้า ๑๗)

ปราวณี :- ว่าง

คุณพ่อ :- แม่นิด ลูกเป็นอะไร

(หัวใจทอง หน้า ๕๕)

สาย :- เจ้าคะ ท่านไปงานปีใหม่ในวังล่ะเจ้าคะ

(หัวใจทอง หน้า ๑๗)

นายมัน :- ขอรับคม กระผมตั้งใจจะมากราบเท้าหลายวันแล้ว แต่แม่ทรัพย์เขาไม่ค่อยสบาย

(หัวใจทอง หน้า ๑๗)

คุณพ่อ :- แม่นิด นี่ลูกไม่ใช่ลูกของพ่อรึยังใจ

(หัวใจทอง หน้า ๕๘)

ทองคำ :- ห้องบุญจะเอาอะไร ฉันจะหิบบให้ แม่สินवलเขาไปข้างนอก

(ทวงมาด้อย ในบทละครชุดฉบับเรื่อง หน้า ๘๖)

บัวทอง :- คุณสวดมนต์ของคติน รออีกหน่อยเดะคะ

เสวต :- รอ...รอ...ผมก็รออยู่แล้ว

(ตามเกลอ ในบทละครเรื่องตามเกลอ ทวาทศทาน หงส์ทอง หน้า ๕)

ชายคนที่ ๑ :- เอ๊ย วันที่ที่สวนกุหลาบเขามีอะไรกันวะ

ชายคนที่ ๒ :- เขามีละครไว้

ชายคนที่ ๑ :- มีละครทำไมไม่ให้ข้าดูมั่งล่ะวะ

ชายคนที่ ๒ :- นั่น พวกครูเขาเล่นละครกันไว้ อย่างเอ็งนะเขาไม่ให้ดูออกวะ

(ทวงมาด้อย ในบทละครชุดฉบับเรื่อง หน้า ๑๗)

- ชาย :- คีจริง เสวคเพื่อนชาก แกมมานานแล้วหรือ
 เสวค :- ฟ้าหน้าที่เท่านั้น แกไปไหนมาละ ทำงานจนมีค้ำ
 ชาย :- กันไปตรวจท้องที่ นั้งลงซี

(ตามกลอน โนบทะเลครเรื่องตามกลอน ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นการใช้ภาษาที่ต่างกันของผู้หญิงกับผู้ชาย ซึ่งความแตกต่างของการใช้ภาษานี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร และโอกาสต่าง ๆ ด้วยความต่างกันทางภาษาที่เห็นได้ชัดคือคำที่เป็นคำลงท้าย ได้แก่ ผู้ชายใช้ ครับ, ขอรับ ผู้หญิงใช้ ค่ะ, ค่ะ, เจ้าค่ะ, เจ้าค่ะ การใช้สรรพนามแทนตัวผู้พูด เช่น ผู้ชายใช้ว่า ผม, กระผม, พี่ ผู้หญิงใช้ว่า ดิฉัน, นื่อง จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่าคำว่า พี่, นื่อง อาจใช้แทนบุรุษที่ ๑ หรือ ๒ ก็ได้ มักใช้กับคนที่เป็นที่รักกัน ส่วนการใช้สรรพนามเรียกผู้ที่พูดด้วยหรือผู้ที่ถูกกล่าวถึง หากเป็นผู้ชายอาจมีคำหน้าชื่อ ว่า พ่อ เช่น “พ่อจรูญ” หากเป็นผู้หญิงอาจเรียกคำนำหน้าชื่อว่า แม่ เช่น “แม่ทรัพย์” บางครั้งผู้พูดอาจใช้สรรพนามแทนตัวผู้ที่พูดด้วยซึ่งเป็นผู้หญิงว่า หล่อน คำอุทานที่ผู้หญิงใช้ เช่น คำว่า อ้อ, ้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ชายอาจจะมีการใช้ภาษาไม่สุภาพในกลุ่มผู้ชายด้วยกัน เป็นภาษาแบบกันเองหรือภาษาต่ำลง ซึ่งโดยปกติจะไม่พบในการใช้ภาษาของผู้หญิง เช่น คำว่า เฮ้ย, อะ, ้วย หรือสรรพนามที่เรียกกันว่า ข้า, เอ็ง และบางครั้งอาจใช้สรรพนามแทนตัวว่า กัน และเรียกเพื่อนชายที่สนิทนาด้วยว่า แก เป็นต้น

๔.๒.๑.๒ การใช้ภาษาให้เหมาะกับวัยของตัวละคร

ตัวละครที่มีวัยต่างกันจะมีการใช้ภาษาที่ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากคำพูดของตัวละครหลาย ๆ ตัวในบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งถ้อยคำที่ตัวละครใช้มีความเหมาะสมกับวัยของตัวละครนั้น ๆ เช่น การใช้ภาษาของตัวละครที่เป็นเด็ก

- จิว :- คุณตาอะ คินวันนี้คุณครูจะให้จิวไปเล่นละครที่กระทรวงศึกษา คุณครูบอกว่าคุณจิวเล่นดี ครูจะให้รางวัล

(หัวใจทอง หน้า ๑๔)

- จี้ :- ...ส่วนหนูนั้นเป็นเด็กกำพร้า ไม่มีพ่อแม่แม่คอยเป็นห่วง

(เทพธิดาชาติ โนบทะเลครชุดสิบเรื่อง หน้า ๒๐๗)

การใช้ภาษาของตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่ เช่น

บุญจิรา :- เด็กคนนี้สะเพร่า ลืมเก่ง ต้องจำไว้เป็นข้อที่หาทางแก้ไขนะ

ปรานี :- อาจารย์ใหญ่มีบุญคุณแก่พวกเราเหลือที่จะพรรณาคะ

(อันความกรุณาปรานี ในบทละครเรื่องอันความกรุณาปรานี ชิดาหงส์แห่งศุภิตธานี มนุสโสติ หน้า ๒๕)

เอก :- มาคราวนี้ผมรับประทานอร่อยทุกมื้อเลย ผมคงชนะในเรื่องน้ำหนักเพิ่มขึ้นเป็นแน่

วิมล :- คิดกันว่าประโยชน์ที่ได้จากการมาครั้งนี้ คือ ได้รู้จักเพื่อนฝูงที่มีใจดี

(ต้องแก่งแม่ปิง ในบทละครชุดสิบเรื่อง หน้า ๒๓๐)

จะเห็นได้ว่า ระดับการใช้คำในภาษาของผู้ใหญ่จะต่างจากภาษาของเด็ก เช่น การใช้สรรพนามว่า ดิฉัน ซึ่งถ้าเป็นเด็กมักแทนตัวเองว่าหนู หรือใช้ชื่อของตน และการใช้ภาษาในตัวอย่างที่ยกมา เช่นคำว่า สะเพร่า, เหลือที่จะพรรณาคะ ซึ่งเด็ก ๆ จะยังไม่รู้จักใช้คำเหล่านี้ เป็นต้น

ป้าตาส :- เจริญยังงักันท่อกัน ดันนะ ไม่เคยเล่าเคยเรียน นังตีสองหากี่อ่านไม่ออก
ทำไมฉันถึงมีไรมีนาตา ดันต้องพึ่งใครที่โหนกัน ส่วนลูก ๆ นะ เขาก็มา
สมัยใหม่เขาเรียนนังตีสองหาแล้วคน โหนทำอะไรได้กันจ้ะ ดันถาม
หน้อยเดอะ...อย่าให้ฉันพูดมันเสีย

(สุวรรณปัญญา ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๒๘)

อุทิม :- “...ช่วยเคราะห์ห้ามยามร้ายตายไป ทรัพย์สมบัติก็จะสูญโมค คุณอย่างที่
ทองศรี” แม่คำว่า “คุณอย่างที่ทองศรี พอดตายลงไม่ทันไร ลูกหลานขายน
ให้เงินฮั่ว เอาเงินไปเล่นหวยเล่นไปโมค”

(สุวรรณปัญญา ในบทละครวิทยุศึกษา หน้า ๔๑-๔๓)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาของผู้สูงอายุที่มีความสมจริง และเป็นธรรมชาติ การลากเสียงของคำให้ยาวขึ้น หรือการออกเสียงของคำที่ผิดเพี้ยนไปจากมาตรฐานมักพบในสำเนียงภาษาของผู้สูงอายุที่เป็นคนชนบท เช่น การออกเสียงว่า “นังตีสองหา” ในคำว่าหนังสือหนังสือ การออกเสียงคำว่า เดอะ เป็น “เดอะ” ออกเสียงคำว่า สะ เป็น “ถ่า” การเปลี่ยนเสียงวรรณยุกต์จาก เถย เป็น “เถย” การใช้หางเสียงว่า ช๊ะ, จ๊ะ, จ้า, จ๊า เป็นต้น

๔.๒.๑.๓ การใช้ภาษาให้เหมาะกับอาชีพของตัวละคร

บางครั้งตัวละครที่มีอาชีพต่างกันจะมีการใช้ภาษาที่ไม่เหมือนกัน เพราะอาชีพเป็นส่วนกำหนดการใช้ภาษาด้วย โดยเฉพาะคำศัพท์บางคำที่มักจะใช้บ่อยครั้งในกลุ่มอาชีพของคน เช่น ถ้ามีอาชีพนายความจะมีศัพท์ที่ใช้ เช่น คำทนาย, คดี, อัยการ หากทำงานธนาคารจะมีศัพท์อีกกลุ่มหนึ่ง เช่น เปิดบัญชี, พันธบัตร, ดอกเบี้ย ดังตัวอย่างบทสนทนาต่อไปนี้

จะว่าสำคัญก็ไม่ผิด แต่อันที่จริงนะ รูปเรื่องมันก็ไม่สนุกอะไร แต่นายสุคนธ์คนนี้เป็นเศรษฐีนา ฉันทมีหวังได้คำทนายอย่างงาม

(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๔๗)

เฮ้อ ฉันทอยากถอนเชือกพันใจไขความต่าง ๆ ตึกหน้อย

(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๕๖)

แล้วก็เรื่องที่ผมต้องใช้ความรู้ทางกฎหมายนะ จะเริ่มพูดกันได้หรือยัง...ผมกำลังถามคุณเรื่องคดีของบริษัท...

(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๗๐-๑๗๑)

ถ้าได้คุณคร่ำมาเป็นที่ปรึกษาของสำนักงานของผมก็คงจะดีทีเดียว...จะได้ขอบอกผมล่วงหน้าว่าอัยการจะซักผมว่าอย่างไร และทนายฝ่ายโน้นจะแก้ว่าอย่างไร

(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๗๒)

ใครเปิดบัญชีไว้ เขาตั้งถ่ายเงิน จะเอาไปทำอะไรก็ต้องตามใจเขา...แกอยากได้เงินก็สู้กันสิ กันจะให้

(ตามเกลอ ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๒)

ใครมีลูกมีหลานอายุสามขวบ ให้เริ่มออมทรัพย์ โขยเปิดบัญชีไว้ที่ธนาคารของกัน...

(ตามเกลอ ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๒๕)

แต่พันธบัตรนี้ต้องมีลักษณะพิเศษ จะให้เหมือนพันธบัตรธรรมดาที่กระทรวงการคลังออก ดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดก็เห็นจะไม่ได้

(ตามเกลอ ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๓๑)

๔.๒.๑.๔ การใช้ภาษาให้เหมาะกับสถานภาพของตัวละคร

บทสนทนาแสดงให้เห็นถึงระดับชั้นหรือสถานภาพของตัวละครที่ต่างกัน เช่น การใช้ภาษาของตัวละครในเรื่องเทพธิดาธิด

- เทพธิดาที่ ๒ :- ข้าแต่พระราชินีผู้สูงสุด ข้าพระพุทธเจ้าขอเบิกมณูชนน้อยทั้งสองคนผู้
บึงอาจ...
- จืด :- พระราชินีเจ้าข้า มนุขอประทานโทษ
-
- ราชินี :- อะไร ยังไม่มีใครเขารู้ว่ากระไร ก็ร้องไห้ร้องห่มไปแล้ว...นี่เรื่องอะไรกัน
- เทพธิดาที่ ๑ :- มนุชน้อยสองคนนี้ บึงอาจบุกรุกเข้ามาในดินแดนของพระองค์พระเจ้าค่ะ
(บทละครชุดสืบเรื่อง หน้า ๒๐๔-๒๐๕)

การใช้ภาษาที่แสดงให้เห็นการแบ่งแยกของสถานภาพของตัวละคร ได้แก่
ถ้อยคำที่พูดกับพระราชินีจะต้องใช้คำราชาศัพท์ เช่นคำว่า พระองค์, พระเจ้าค่ะ, ข้าพระพุทธเจ้า
เหล่านี้เป็นต้น ส่วนพระราชินีนั้นเมื่อพูดกับบิوارหรือสามัญชนจะใช้ภาษาระดับธรรมดา

ในการสนทนาของตัวละครมักจะมีถ้อยคำภาษาที่แสดงให้เห็นสถานภาพ
ที่ต่างกันของผู้ร่วมสนทนา โดยสังเกตจากระดับของถ้อยคำภาษาที่ผู้พูดใช้ เช่น

- ผู้ว่าราชการจังหวัด :- ทูทโธ่ ได้เท่าครับ ประชาชนร่ำร้องกันมาก ผมเรียนได้เท่าแล้ว
- ท่านผู้ใหญ่ :- ผมนี้แหละฟังเสียงประชาชน เสียงประชาชนที่มีเหตุผล
(สุวัณณปัญญา ในบทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๕๕)
- ท่านผู้ใหญ่ :- สมุดที่จดอะไร ๆ ไว้เดือนฉันทันนะ ยังอยู่หรือ
- วัฒนา :- อยู่ครับ ท่านจะให้ผมจดเค้าขานี่หรือครับ
(สุวัณณปัญญา ในบทละครวิทยุศึกษาสืบเรื่อง หน้า ๕๒)
- ปราณี :- นี่ แม่แชน่ หาข้าวให้ยายจิวแล้วหรือยัง
- แชน่ :- ก็นี่ยังไม่ถึงเวลานี้คะ ถึงเวลาอดันก็หาให้
(หัวใจทอง หน้า ๓)

นายมัน : ปีระกาขอรับผม อ่อนกว่ากระผมสองปี
 ท่านเจ้าคุณ : อะไร นี่เจ้าปีมะแมรี

(หัวใจทอง หน้า ๑๘)

ท่านเจ้าคุณ : เอนายาอุทอมาบ้างซี
 สาย : เจ้าคะ

(หัวใจทอง หน้า ๒๕)

จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้พูดมีสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ที่สนทนาด้วย การใช้คำของผู้พูดจะแสดงให้เห็นถึงความเคารพ นอบน้อม ในขณะที่ผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่าจะใช้ภาษาอย่างสามัญในการสนทนา เช่น เมื่อผู้พูดพูดกับรัฐมนตรี จะใช้คำว่า ได้เท่า, เวียน, ท่าน และเมื่อรัฐมนตรีพูดกับลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะใช้สรรพนามแทนตัวว่า ฉัน หรือถ้าผู้ที่สนทนาด้วยเป็นนาย หรือท่านเจ้าคุณ จะใช้คำว่า อีฉัน, ขอรับ, กระผม, เจ้าคะ ส่วนผู้เป็นนายหรือท่านเจ้าคุณจะเรียกคนรับใช้ด้วยการเรียกชื่อ เรียกผู้ที่มีศักดิ์ต่ำกว่าว่า เจ้า และการไม่ใช้คำลงท้าย เป็นต้น

๔.๒.๑.๕ การใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคลิกของตัวละคร

การใช้ภาษาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบุคลิกลักษณะของตัวละคร คำพูดที่ตัวละครพูดออกมาแสดงให้เห็นบุคลิกของตัวละคร ได้ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างเช่น

ท่านผู้ใหญ่ในเรื่องสุวรรณปัญญา เป็นคนที่มีลักษณะเป็นผู้นำซึ่งจะต้องมีการตัดสินใจและสั่งการที่เด็ดขาดชัดเจน ท่านมักกล่าวย้ำคำ หรือวลีซ้ำ ๆ กัน เพื่อเป็นการยืนยันความคิดหรือคำพูดของคนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น

ดูวะ จบกัน จบแล้ว จริงของแก...ที่จังหวัดนั้น ทำไมจึงไม่เดินเสียให้เดินล่ะ
 ว่าอย่างไร ว่าอย่างไร

(บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๕)

อ้าว มาถึงแล้วทำไมไม่รีบบอกผมล่ะ ผมกำลังมีธุระร้อนอยู่ด้วย แจ่ม ซี ว่าอย่างไร
 ว่าอย่างไร

(บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๕๔)

น่านะซี จดลง ไป จดลง ไป

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๕)

แล้วทำหนังสือออกไปทางจังหวัดด้วยนะ อย่าให้เหลว อย่าให้เหลว

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๒๕)

ท่านผู้ใหญ่เป็นคนไม่ถึงยศศักดิ์ มีความเป็นกันเอง แม้ว่าท่านจะมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงเป็นที่นับหน้าถือตาของคนในสังคม แต่เมื่อพูดกับชาวบ้านก็ใช้ภาษาง่าย ๆ ธรรมดา แสดงความเป็นกันเอง เช่น การใช้คำลงท้ายว่า จ๊ะ, จ๊ะ

ไม่เป็นไรดอกจ๊ะ ที่นี้ก็ร่มสบายดี

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๖)

ขอบใจละจ๊ะ ป้า

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๒๖)

ขอโทษละอะ ป้ามีลูกกี่คนจ๊ะ

(บทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๓๐)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้ภาษาได้เหมาะกับลักษณะของตัวละคร จะเห็นได้ว่า การใช้ภาษาของตัวละครจะมีความแตกต่างกันเพื่อแสดงให้เห็นเพศ วัย อาชีพ และบุคลิก ลักษณะของตัวละครแต่ละตัว ทำให้บทสนทนาในเรื่องมีความสมจริงและเป็นธรรมชาติเหมือนกับภาษาพูดที่ใช้อยู่ในชีวิตจริง

๔.๒.๒ การให้ภาษาให้เหมาะกับยุคสมัย

กาลเวลาเป็นตัวแปรหนึ่งที่ทำให้การใช้ภาษาของคนที่มีช่วงชีวิตอยู่ต่างยุคสมัยกัน มีความแตกต่างกัน การแต่งบทละครเป็นการจำลองวิถีชีวิตและสภาพสังคมในอีกลักษณะหนึ่ง ดังนั้น การสร้างเรื่องให้สมจริงจึงควรให้ความสำคัญกับเรื่องภาษาของกลุ่มชนในสังคมยุคนั้น ๆ ด้วย คำศัพท์บางคำปรากฏใช้ในยุคสมัยหนึ่ง แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไปคำคำนั้นก็อาจเลิกใช้หรือหมดความนิยมไปก็เป็นได้ ตัวอย่างของการใช้ภาษาในบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่เหมาะกับยุคสมัย เช่น การใช้ภาษาของตัวละครในเรื่องหัวใจทอง

ท่านเจ้าคุณ :- ...แม่เจิมเขบาทอกลุงแล้วว่าจะให้เจ้าไล่หนังสือเสียก่อนจึงจะให้แต่งงาน
และนี่เจ้าก็ไล่ประโยค ๒ ได้จบบริบูรณ์แล้ว มีครอบครัวเสียก็จะได้เป็น
หลักฐาน นี่เจ้าแต่งเมื่อแรม ๑๒ ค่ำ มิใช่รี

นายมัน :- ขอรับผม

ท่านเจ้าคุณ :- ...แต่วันนั้นลงไปราชการที่สระประทุม เจ้าคนแจวเรือมันยังใหม่อยู่ กว่า
จะไปถึงก็ตายอะ โขอยู่

(หัวใจทอง หน้า ๑๘-๑๙)

นายมัน :- กระผมตั้งใจจะเข้ารับราชการขอรับผม

(หัวใจทอง หน้า ๒๐)

ในเรื่องหัวใจทองมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายสมัยในเรื่องเดียวกัน จากบทสนทนา
ข้างต้นอยู่ในช่วงของเหตุการณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ภาษาที่ใช้จึงต่างจากปัจจุบันไปบ้าง เช่น คำว่า
กระผม, ขอรับผม การที่ตัวละครพูดว่า ไต่หนังสือ, ไต่ประโยค ๒ เพราะในยุคสมัยตามเนื้อเรื่อง
นั้น ระบบการศึกษาของไทยยังเป็นระบบเก่า การไต่หนังสือคือการสอบความรู้เพื่อเลื่อนชั้นการ
ศึกษาซึ่งจะมีชั้นของความรู้เป็นระดับ ๆ ไป โดยจะเรียกชั้นแห่งความรู้นั้นว่าประโยค ในปัจจุบันก็
ยังมีใช้อยู่บ้างในคำว่า สอบไต่ ซึ่งหมายถึงการสอบวัดระดับความรู้เพื่อเลื่อนชั้นเรียนนั่นเอง นอก
จากนี้ก็จะเห็นได้ว่าการนับวันเวลาของคนสมัยก่อนนิยมนับวันตามจันทรคติ และการใช้คำวิเศษณ์
บางคำจะไม่ค่อยพบในปัจจุบัน เช่นคำว่า อะ โข เป็นต้น

จากเรื่องเดียวกัน ตัวละครที่อยู่ในยุคปัจจุบันตามสมัยที่แต่งบทละคร (พ.ศ.
๒๔๘๕) เกิดหลัง พ.ศ. ๒๔๓๕ ใช้ภาษาต่างจากสมัยเมื่อ ๖๐ ปีที่แล้วมา เช่น การใช้คำว่า ผม แทน
กระผม คำว่า ครับ แทน ขอรับ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

มานท :- คุณหลวงครับ เมื่อบ้านี่ปราณีกับผมมาเวรตามเรื่องโดนคดีดิน คุณหลวงจำได้ไหมครับ

(หัวใจทอง หน้า ๕๐)

บทละครบางเรื่อง แสดงให้เห็นการใช้ภาษาที่ทันสมัยทันสมัยในช่วงเวลาที่แต่ง
เรื่องดังกล่าว เช่น การที่ตัวละครใช้ความเปรียบที่ทันสมัย

บัวทอง :- แหม ปากหวานยิ่งกว่าน้ำผึ้ง ประเดี้ยวตัวของคิฉินก็ล่อเป็นมนุษย์
อวกาศไปยังโลกพระจันทร์

(ตามกลอน ในบทละครเรื่องตามกลอน ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๔)

ปราณี เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปราณีกับศิษย์ ปราณีกับเพื่อนครูรุ่นน้อง และปราณีกับอาจารย์ใหญ่

ปราณี :- กัญจนาคี
 กัญจนาคี :- ค่ะ
 ปราณี :- ครูวานอะไรหน่อขี้ได้ไหม เธอยังไม่รีบกลับบ้านไม๊ไรหรือ
 กัญจนาคี :- ยังไม่กลับคอกค่ะ
 ปราณี :- ครูนึกคนคนหนึ่งให้มาพบคอน ๑๗ นาฬิกา แต่ครูไม่ค่อยสบาย จะต้องรีบกลับบ้าน

(บทละครเรื่องอันความกรุณาปราณี ธิดาหงส์แห่งคุตติธธานี มนุสโตติ หน้า ๑๔)

ลีดา :- พี่คะ คิดฉันก็ไม่ชอบอยู่เหมือนกัน
 ปราณี :- ไม่ชอบอย่างไร
 ลีดา :- มีคนพูดกันว่า พี่มีส่วน...
 ปราณี :- ส่วนอะไรจะ
 ลีดา :- เขาวางกันว่า พี่มีส่วน... หัวพันอยู่กับเรื่องนี้ค่ะ
 ปราณี :- ขอบใจละค่ะ พี่บอกที่ให้ผู้รู้ตัว

(บทละครเรื่องอันความกรุณาปราณี ธิดาหงส์แห่งคุตติธธานี มนุสโตติ หน้า ๑๕)

บุญจิรา :- คุณปราณีนั่งทำงานอยู่ห้องนี้กับแล้ว
 ปราณี :- เอ้อ ก็เห็นจะตีปีได้กระมังคะ
 บุญจิรา :- ไม่อยากย้ายห้องบ้างหรือ
 ปราณี :- ก็ตุคแต่อาจารย์ใหญ่ซึ่คะ คิดฉันอยู่ที่ไหนก็ได้ทั้งนั้นแหละค่ะ

.....
 ปราณี :- อาจารย์ใหญ่จะรับประทานกาแฟเย็นไหมคะ คิดฉันจะไปตั้งให้

(บทละครเรื่องอันความกรุณาปราณี ธิดาหงส์แห่งคุตติธธานี มนุสโตติ หน้า ๒๐-๒๒)

จะเห็นได้ว่า คำพูดที่ปราณีพูดกับนักเรียน เพื่อนครู และผู้บังคับบัญชาจะอยู่ในระดับภาษาที่ต่างกัน เช่น การใช้สรรพนามแทนคำว่า “ครู” เมื่อพูดกับนักเรียน ใช้ว่า “พี่” เมื่อพูดกับเพื่อนครู เป็นการแสดงความสนิทสนมและนับตามลำดับอาวุโส และใช้ว่า “ดิฉัน” เมื่อพูดอยู่กับอาจารย์ใหญ่ซึ่งเป็นหัวหน้างานของตน การใช้คำลงท้ายก็ต่างกัน เช่น ใช้ว่า จ๊ะ, จ๊ะ กับลูกศิษย์และเพื่อน แต่จะใช้ว่า ค่ะ, ค่ะ กับอาจารย์ใหญ่ นอกจากนี้ภาษาที่ใช้กับอาจารย์ใหญ่จะค่อนข้างเป็นทางการและเป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ด้วย เช่น “ตุคแต่อาจารย์ใหญ่” “รับประทาน”

การใช้ภาษาของตัวละครในเรื่องสุวรรณพิณญา แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวละครที่ต่างกัน ได้แก่ ถ้อยคำภาษาที่สุวรรณพิณญาพูดกับผู้ใหญ่ที่สนิทสนมคุ้นเคย ซึ่งต่างกับภาษาที่สุวรรณพิณญาพูดกับท่านผู้ใหญ่ ดังนี้

สุวรรณ :- ลุงจ๊ะลุง
 ลุงทิม :- อะไรวะ ฮีหนู
 สุวรรณ :- เล่าเรื่องป่าคำชะอี

(บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๔๑)

ท่านผู้ใหญ่ :- จะพูดอะไรก็พูดเถอะแม่สุวรรณ ไหนว่ามีเรื่องสำคัญอย่างไรล่ะ
 สุวรรณ :- ขอประทานโทษเถอะเข้ากะ คิฉันคังใจจะขอประทานโทษท่านแทน
 คุณป้า คุณป้าท่านมีน้ำใจคิเข้ากะ ชัมมะ ชัมโม แค่ท่านไม่รู้จักใช้ถ้อยคำ
 ที่สละสลวย ท่านคังใจจะกราบเรียนข้อเท็จจริงเล็กน้อยเท่านั้น

(บทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๔๖-๔๗)

จากตัวอย่าง ภาษาที่ใช้พูดกับผู้ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดีจะเป็นภาษาเรียบง่ายเป็นกันเอง เช่น การใช้คำลงท้ายว่า จ๊ะ แต่เมื่อผู้พูดพูดกับบุคคลอื่นที่ไม่คุ้นเคยและให้ความเคารพนับถืออย่างมาก ผู้พูดจะระมัดระวังการใช้ภาษามากขึ้น มีการใช้ภาษาที่สละสลวย และค่อนข้างเป็นทางการ เช่น ใช้คำลงท้ายว่า เข้ากะ ใช้สรรพนามแทนคำว่า คิฉัน ใช้สรรพนามแทนลุงกับป้า ว่า ท่าน และเรียก คุณป้า คุณลุง แทนคำว่า ป้า ลุง เพียงอย่างเดียว ใช้คำว่า กราบเรียน ขอประทานโทษ เป็นต้น จะเห็นได้ว่านอกจากความสัมพันธ์ของตัวละครจะเป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างกันของการใช้ภาษาแล้วยังขึ้นอยู่กับสถานภาพของตัวละครที่ต่างกันด้วย

จะเห็นได้ว่าภาษาในบทสนทนา มีความเหมาะสมกับตัวละครในเรื่อง ระดับภาษาที่ใช้ในการสนทนาจะปรับเปลี่ยนไปตามระดับความสัมพันธ์ของตัวละคร เมื่อผู้พูดพูดกับคนที่สนิทสนมคุ้นเคยจะใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นกันเอง ไม่ต้องระมัดระวังเรื่องการใช้คำ แต่ถ้าหากผู้ที่สนทนาคือนั้นเป็นผู้ที่ไม่สนิทสนมหรือต้องให้ความเคารพเกรงใจ ผู้พูดจะเลือกใช้ภาษาในระดับที่เป็นทางการมากขึ้น และต้องระมัดระวังเรื่องการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับสถานภาพด้วย

๔.๒.๔ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพ อารมณ์และความรู้สึก

การใช้ภาษาให้เหมาะกับเนื้อเรื่องและตัวละคร จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการเกี่ยวกับภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่อง มีความรู้สึกและอารมณ์ร่วมไปกับตัวละคร ทำให้เรื่องที่แตงนั้น น่าอ่าน น่าสนใจ และมีชีวิตชีวาขึ้น

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เลือกสรรถ้อยคำภาษาที่สื่อให้เห็นภาพ อารมณ์และความรู้สึกของตัวละครได้ชัดเจน และกระชับ การใช้ภาษาของผู้แต่งทำได้เหมาะสมและสอดคล้องกับประเภทของบทละคร กล่าวคือ เมื่อเป็นบทละครวิทยุซึ่งสื่อสารทางเสียงเท่านั้น จำเป็นจะต้องใช้ภาษาที่ช่วยให้ผู้อ่านจินตนาการตามได้มากที่สุด โดยแสดงด้วยคำพูดในบทสนทนาเพื่อให้อ่านสร้างภาพไปทีละเล็กทีละน้อย ส่วนบทละครพูดก็จะมีการแสดงบนเวที โดยแสดงให้เห็นด้วยกิริยาท่าทาง บทบาทการแสดงของนักแสดง และฉากช่วยในการจินตนาการอีกทางหนึ่ง ซึ่งบทละครทั้งสองประเภทนี้จะต้องมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ดังนั้นภาษาจึงช่วยเร้าอารมณ์และความรู้สึกไปพร้อมกับการสร้างภาพด้วย

การวิเคราะห์การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพ อารมณ์และความรู้สึก ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จะแยกพิจารณาออกเป็น ๒ หัวข้อ ได้แก่ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพ และการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์และความรู้สึก โดยในแต่ละหัวข้อจะวิเคราะห์ในด้านการสรรคำ การใช้จำนวน และการใช้โวหารเปรียบเทียบ ดังนี้

๔.๒.๔.๑ การใช้ภาษาเพื่อสร้างภาพ

ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีการใช้ภาษาเพื่อเสริมจินตนาการให้กับผู้อ่านในการสร้างภาพตามเนื้อเรื่องด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

๔.๒.๔.๑.๑ การสรรคำ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้ถ้อยคำได้เหมาะกับสถานการณ์บรรยากาศในเรื่อง และลักษณะของตัวละคร เช่น

ถ้าไม่เอาอะไรจะวิ่งถ่ามาทำไมกันพ่อคุณ

(ทวงมาลัย ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๘๖)

คำว่า วังพตάν แสดงให้เห็นอาการที่ถนถนอย่างมาก ตัวละครในเรื่องมีความกระวนกระวายใจ รีบร้อนหาคนที่พร้อมมือสักทรัพย์จากเหยื่อที่ตนหลอกต่อมาได้

วิเชียรเขาจะพาคนมาที่นี่ อาเตีย ๗ ย่อม ๗ นี้เอง วันนี้กระเป่าหนักอึ้งทีเดียว

(พงษมาลัย ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๘๘)

คำว่า อาเตีย แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่กล่าวถึงนั้นร่ำรวย ส่วนที่กล่าวว่ กระเป่าหนักอึ้ง นั้น แสดงให้เห็นว่ามีทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก การที่ตัวละครกล่าวเช่นนั้นเพราะ เห็นว่าบุคคลที่กล่าวถึงมีลักษณะภูมิฐาน แต่งกายดี และรู้ว่าบุคคลนั้นได้นำเงินของหลวงจำนวนหนึ่งมาด้วย

...พอเทพธิดาหอบฉันเข้าก็กรูเข้าจับแล้วว่าจะให้พระราชินีลงโทษ

(เทพธิดาสาธิต ในบทละครชุดฉบับเรื่อง หน้า ๒๐๒-๒๐๓)

คำว่า กรู แสดงให้เห็นภาพที่เทพธิดาวังพร้อมกันเข้าไปหลาย ๆ คน เพื่อจับผู้ที่เหล่าเทพธิดาเข้าใจว่าบุกรุกเข้ามาในอาณาเขตของพวกนาง

...กระเป่ามันเก่าแล้ว มันหิวฮ้ำปากอยู่อย่างนี้เสมอ ๆ หละชะ

(เงินทาสตามบท ในบทละครชุดเล่มใหม่ หน้า ๑๘๑)

การใช้ว่า หิวฮ้ำปาก แสดงให้เห็นสภาพของกระเป่าอย่างชัดเจน และเป็น การพูดอย่างแฝงอารมณ์ขันด้วย

คนเมืองนี้ต้องทำอะไรซ้ำ ๆ มีเรื่องหงอยไปหมดหรือ

(ฮามา ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๘๐)

คำว่า เรื่องหงอย แสดงให้เห็นถึงอาการซึมเซา, เซื่อง ๆ, เฉื่อยชา การที่ตัวละครแสดงความเห็นเช่นนี้ เพราะเมืองที่เดินทางไปถึงนั้นเป็นเมืองที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลมาก ออกซิเจนในอากาศจึงมีน้อย ซึ่งน่าจะเป็นไปได้ว่าคนในเมืองดังกล่าวต้องทำอะไรอย่างซ้ำซ้ำเพื่อไม่ให้เหนื่อยง่ายเนื่องจากออกซิเจนไม่พอ

ตัวเราก็มองไม่เห็น ดูซิกะ มีคึดออกอย่างนี้

(ประสพการณ์ถล่มมหาสมุทร ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๒๓)

มิดคือ หมายถึง มืดมาก เป็นความมืดที่มีลักษณะดำมืดแบบทึบ ๆ ตัวละครพูดในขณะที่ที่อยู่บนคาบฟ้าของเรือท่ามกลางท้องทะเลลึกในยามค่ำคืนที่ไร้แสงจันทร์เพราะเมฆและพายุฝน

๔.๒.๔.๑.๒ การใช้สำนวน

การใช้สำนวนเป็นการใช้ภาษาที่สื่อภาพ แสดงให้เห็นความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่พูดได้ชัดเจนอีกทางหนึ่ง เป็นการใช้คำน้อยแต่ได้ความมาก หากสำนวนภาษาที่นำมากล่าวถึงเป็นภาษาที่ใช้โดยทั่วไปในชีวิตประจำวัน หรือเข้าใจได้ง่ายก็ยิ่งทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ และเข้าใจความหมายได้ละเอียดลึกซึ้ง

ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีการใช้สำนวนภาษาที่น่าสนใจ และเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อย่าเพิ่งดิเรอทั้งโกถนซิยะ เขายังทำไม่เสร็จ พระประธานก็ยังไม่มีเลข

(ไปสวนอุทิศนิ ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๒๑๗)

ดิเรอทั้งโกถน หมายถึง คำหนึ่งที่ยังทำไม่เสร็จหรือไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร, ดิพล่อย ๆ ก่อนที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร สำนวนนี้มีผู้ให้ที่มาไว้ว่า “มาจากการทำเรือสมัยโบราณซึ่งเอาไม้ซุงทั้งต้นมาทำที่เรียกกันว่า เรือซุด เป็นรูปเพรียวยาว วิธีทำเขาทาวซุงทั้งต้นขึ้นรูปไว้ก่อน เรียกว่า โกถน เมื่อโกถนดีแล้วจึงคบแต่งให้งาม เรือทั้งโกถน หมายถึง เรือที่ทาวขึ้นรูปไว้ยังไม่ได้คบแต่ง ดิเรอทั้งโกถน ก็คือ ดิเรอที่เพียงแต่ขึ้นรูปยังไม่ได้แต่ง เมื่อไม่รู้ว่าเขาจะแต่งให้เป็นอย่างไรต่อไป จะไปค่วนดิจึงไม่ถูก” (ขุนวิจิตรมาตรา, ๒๕๓๘ : ๒๒๓) โดยตัวละครในเรื่องได้กล่าวติดตลกตามี่ค่วนคำนิคตปตถาปีคตยกรรรมที่พบในสวนอุทิศนิ ประเทศเนปาลว่าไม่เป็นอย่างที่คิด

เราจะได้ถิมตาฮ้าปากกันกับเขาบ้าง ที่อยากจะแต่งงานกับน้องให้สมเกียรติ

(หัวใจทอง หน้า ๘)

ถิมตาฮ้าปาก หมายถึง มิฐานะดีขึ้น, มั่งมีขึ้น คำพูดที่กล่าวมาเป็นคำพูดของชายคนรักของปราวณีที่ต้องการได้โฉนคที่ดินไปขายเพื่อให้ได้เงินมาสนับสนุนฐานะของคนให้ดีขึ้น

...ที่คร่ำมีวิชา แต่ไม่ช่วยตัวเองเลย จะเข้าหลักที่ว่า วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด อยู่กันอย่างอัคคีค
(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๘๑)

วิชาท่วมหัวเอาตัวไม่รอด มาจากสำนวนว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด หมายถึง มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ เป็นสำนวนที่มีความหมายตรงตัว กล่าวถึงนายคร่ำซึ่งมีอาชีพเป็นหมอดู มีชื่อเสียงในเรื่องการทำนายอนาคตได้อย่างแม่นยำ แต่ไม่รู้จักหาวิธีการที่จะนำความรู้ความสามารถของตนมาสร้างรายได้ให้ตนเองร่ำรวยขึ้น

ถ้าเขาอยากจะทำนิกในความรักใคร่ชอบ แต่ที่ไม่มีเงิน จะทำอะไร มันจะเข้าตำราที่ว่า รักเลือดกับปู ไม่มีจะให้ทำอะไร
(ตามเถลอ ในบทละครเรื่องสามเถลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๘๘)

รักเลือดกับปู หมายถึง เกี่ยวเชิญหรือบีบบังคับเอา กับผู้ที่ไม่มีจะให้ เหมือนกับการจะหาเลือดจากปูนั้นเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เพราะปูเป็นสัตว์ไม่มีเลือด บางครั้งใช้ว่า หาเลือดกับปู หรือ เอาเลือดกับปู ในที่นี้หมายถึงประชาชนที่ไม่มีเงินจะนำมาเข้าร่วมโครงการอบรม ทรัพย์ได้ แม้จะบังคับให้เขาเข้าร่วมโครงการแต่เขาก็ไม่มีเงินจะให้

...เงินที่ทุนเกล้าฯ ถวาย ๑ เปอร์เซ็นต์นี้ก็มีใช้ว่าจะเข้าไปอยู่ในพระคลัง ไม่เข้าพวก เข้าห่อใคร จะกลับมาสนับสนุนโครงการเพื่อประโยชน์ของประชาชน
(ตามเถลอ ในบทละครเรื่องสามเถลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๐๑)

เข้าพกเข้าห่อ หมายถึง เอาไว้เป็นส่วนของตัวเอง เป็นการชี้แจงว่า เงิน ๑ เปอร์เซ็นต์นั้น ไม่ได้ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว แต่จะนำกลับไปหมุนเวียนใช้ในโครงการพัฒนาการศึกษาของประชาชน

...เกรงว่าคนเขาจะหาว่าเราฝันไป หรือที่เขาเรียกกันว่า คิดถูกคิดขวางแก้ว
(ตามเถลอ ในบทละครเรื่องสามเถลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๐๔)

คิดถูกคิด เป็นสำนวนหมายความว่า คิดถึงผลที่จะได้ทางเดียวไม่มีทางเสีย ที่มาของสำนวนมาจากการคิดถูกคิดบัญญัตินั่นเอง การที่ใช้ว่าคิดถูกคิดขวางแก้ว เพราะถูกคิดธรรมดาเป็นรางไม้ เมื่อคิดถึงผลที่จะได้อย่างดีวิเศษมากจึงนำรางแก้วมาเปรียบให้วิเศษยิ่งขึ้น การที่ตัวละครกล่าวเช่นนั้นเพราะเห็นว่า การคิดโครงการพัฒนาการศึกษานั้นจะต้องคิดคำนวณถึงผลได้และผลเสียด้วย คนอื่นอาจเห็นว่าโครงการที่คิดขึ้นเป็นสิ่งที่ปฏิบัติให้เกิดผลจริงไม่ได้

ที่ว่ากันว่านายอำเภอเป็นกระโดนห้องพระโรงนั้น เปล่าดอกเทือน สบายใจเสียด
เพื่อนเอ๊ย รัฐบาลต่างหากเป็นกระโดนห้องพระโรง

(ตามกลอน ในบทละครเรื่องตามกลอน ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๗-๑๘)

เนื่องจากกระโดนห้องพระโรงเป็นที่ซึ่งใคร ๆ ก็ถ่วงถ่วงตั้งตกรก และ
บ้านน้ำลายน้ำหมาดงที่นั่น กระโดนห้องพระโรงจึงหมายถึง ผู้ที่ใคร ๆ ก็ใช้ได้หรือผู้ที่ใคร ๆ ก็พา
กันรวมใจอยู่คนเดียว ในที่นี้เปรียบรัฐบาลเป็นกระโดนห้องพระโรง เพราะไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดหรือ
เรื่องใดของประชาชนและประเทศชาติก็ถ่วงแต่จะมอบให้รัฐบาลเป็นคนจัดการดูแล แต่เมื่อเกิด
ปัญหาขึ้นต่างก็โยนความผิดให้รัฐบาล

๔.๒.๔.๑.๓ การใช้โวหารเปรียบเทียบ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เลือกใช้โวหารเปรียบเทียบให้เหมาะกับ
สถานการณ์ในเรื่อง เป็นวิธีสร้างความน่าสนใจให้กับบทละครได้ดีประการหนึ่ง การที่ตัวละครใช้
ความเปรียบที่เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เรื่องมีความสมจริง ช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ
ตามไปกับสิ่งที่ตัวละครกล่าวถึง เป็นการใช้ภาษาให้มีสีสันยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

อะไร ที่วิ่ง่วนราวกับลูกข่าง...นึกเขาไว้ว่าอำคำ เอ นึกก็เกือบแล้ว

(หัวใจทอง หน้า ๕)

วิ่ง่วนราวกับลูกข่าง เป็นโวหารอุปมา คือภาพพจน์เปรียบเทียบสิ่งที่
เหมือนกัน โดยมีคำเชื่อมเช่นคำว่า เหมือน ราวกับ คงค้าง การที่ใช้ว่า วิ่ง่วนราวกับลูกข่าง เพื่อให้
เห็นว่า วิ่งไปมา หรือ่วนวายมากเหมือนกับลูกข่างที่กำลังหมุน การที่ตัวละครใช้ความเปรียบเช่นนี้
เพื่อต้องการจะบอกกับคนรักว่าที่ตนมาพบช้ากว่าเวลานัดเพราะกำลัง่วนวายอยู่กับการจัดการเรื่อง
ซื้อขายที่ดิน

อัมพร :- สะพานเมื่อไรละ นีถนนแท้ ๆ เขาองถนนข้ามทะเลรู้ไหมละ

บูร :- แหม สบายจัง ราวกับแค้นอยู่ในทะเล

(อาหรับราตรี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๖๕)

การที่ตัวละครกล่าวว่าการนั่งรถไปตามถนนที่เป็นทางข้ามของเกาะสอง
เกาะให้ความรู้สึกเหมือนกับกำลังแค้นอยู่ในทะเล นั้น เป็นการใช้โวหารแบบอุปมา เป็นการ
สร้างภาพให้ผู้อ่านเข้าใจและรู้สึกคล้อยตาม

...กระเป๋าน้ำร้อนของคุณอยู่จุดห้อยทางโน้น ไหลมา โคนกระเป๋าน้ำร้อนของคุณกับถูกบิตเลียค

(ประตบการณ์กลางหาสมุทร ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๐๐)

การใช้โวหารอุปมาที่ว่า กระเป๋าน้ำร้อนมาชนกันเหมือนกับการชนกันของถูกบิตเลียค ทำให้ได้ภาพที่ชัดเจนมาก แสดงให้เห็นว่าเรือที่ตัวละครโดยสารไปโคลงเคลงมาก

ประเทศเรานั้นหรือคือศึกใหญ่

จะมั่นคงอยู่ได้เพราะรากฐาน

เข็มคอกศึกษาประชาบาล

.....

(ตามกลอน ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๓)

บทกลอนข้างต้นเป็นการใช้โวหารอุปลักษณ์ คือ การเปรียบเทียบโดยใช้คุณสมบัติเด่น ๆ ส่วนหนึ่งของสิ่งหนึ่งสิ่งใดแทนความหมายทั้งหมด มักใช้คำเชื่อมว่า “เป็น” หรือ “คือ” ผู้แต่งได้เปรียบประเทศชาติว่าเป็นศึกใหญ่ และการศึกษาประชาบาลเป็นเสาเข็ม ซึ่งเป็นรากฐานที่จะสร้างความมั่นคงให้กับอาคารใหญ่ ๆ แสดงให้เห็นว่าหากประชาชนมีการศึกษาแล้วประเทศชาติก็จะดำรงอยู่ได้

การศึกษาประชาบาลเป็นแสงประทีปส่องสว่างดวงเดียวที่รัฐบาลหยิบยื่นให้ประชาชน

(ตามกลอน ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๑)

ข้อความข้างต้นเป็นการใช้โวหารอุปลักษณ์ ที่กล่าวว่าการศึกษาประชาบาลเปรียบเหมือนไฟที่มีเปลวสว่างเพียงดวงเดียว เพราะการศึกษาคือสิ่งที่จะช่วยขจัดความเขลาทางปัญญาให้กับประชาชน การเปรียบเช่นนี้เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของการศึกษาที่แม้จะเป็นเพียงเปลวเทียนที่ให้แสงเพียงเล็กน้อยแต่ก็ขจัดความมืดได้

การใช้โวหารสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึงการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อแทนความหมายทั้งหมด จะปรากฏในชื่อของบทละครของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คือเรื่องสามเกลอ ซึ่งผู้แต่งใช้สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อแทนแนวคิดของเรื่อง สามเกลอ หมายถึง ความร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงานของบุคคลตามฝ่าย เช่นเดียวกับการดอกเสาเข็มด้วยสามเกลอซึ่งเป็นเครื่องมือที่ต้องใช้แรงของคนสามคนช่วยกันยกและดอกเสาเข็มลงไปพร้อม ๆ กัน*

* เรื่องภาษาสัญลักษณ์ ดูเพิ่มเติมในกลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง

การใช้การเปรียบเทียบเพื่อสร้างภาพนั้น นอกจากจะใช้โวหารเปรียบเทียบลักษณะต่าง ๆ แล้ว บางครั้งการเปรียบเทียบก็จะใช้วิธีกล่าวถึงถึงบางสิ่งซึ่งรู้จักคุ้นเคยดีเพื่อเทียบเคียงกับสิ่งที่กล่าวถึงเพื่อให้เห็นภาพ ตัวอย่างเช่น

การเปรียบเทียบความกว้างใหญ่ของเกาะบาเรนกับเกาะลีซัง

อัมพร :- แหม เกาะบาเรนนี่ก็ใหญ่ชะละ มองจากเครื่องบินเห็นเล็กนิดเดียว

ทรัพย์ :- เห็นจะใหญ่กว่าลีซังหลายเท่า

(อาหรับราตรี ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๖๖-๖๗)

การเปรียบเทียบความสูงของเมืองลาปาซกับภูกระดึงและดอยอินทนน

อิม :- ชุดเป็นตัวเลข ฉันไม่เข้าใจดอกว่าสูงแค่ไหน ลองเปรียบเทียบซิคะ

อัมพร :- คะ เปรียบก็ได้ เปรียบกับภูเขาในเมืองเรา ภูกระดึงสูง ๔,๓๐๐ ฟุตเศษ ดอยอินทนน

สูง ๘,๕๐๐ ฟุตกว่า เมืองลาปาซนี่สูง ๑๒,๗๐๐ สูงกว่าดอยอินทนนอีกครึ่งเท่า

(ฮาน่า ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๘๘)

การเปรียบเทียบลักษณะและกิริยาอาการของตัวยาม่ากับวัวควาย และอูฐ

อิม :- คุณนั่นแน่ะ ยาม่าดั่งฝูง เคนเป็นฝูงเหมือนกับแกะหรือเหมือนวัวควายในเมืองเรา

อัมพร :- แต่คุณมันวิ่งไวกว่าวัวควายเป็นไหน ๆ

.....

อัมพร :- คงเป็นธรรมชาติของมันค่ะ อู ๆ ก็คล้ายอูฐ

(ฮาน่า ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๘๙)

การเปรียบเทียบสนามรามลีลาของประเทศอินเดียกับสนามหลวงของประเทศไทยว่ามีลักษณะไม่ต่างกัน

สนามรามลีลา นี่กว่าจะเป็นอย่างไร มันก็สนามหลวงเราดี ๆ นี่เอง

(งานฉลอง ๒๕ ศตวรรษของพุทธศาสนาที่อินเดีย ในบทละครวิทยุศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๒๑๕)

การเปรียบเทียบสภาพของโรงเรียนประชาบาลกับโรงเรียนที่มีลักษณะที่เก่า และทรุดโทรมไม่ต่างกัน

โรงเรียนประชานาถนั้น สถาบันการศึกษาและวัฒนธรรมชั้นสูงสุดประจำท้องถิ่น
สร้างขึ้นไว้เป็นสมบัติอันมีค่าสำหรับประชาชน มันก็โรงเรียนาเราเอง ผันคนก็อาศัยไม่ค่อยจะได้
(ตามเกลอ ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๑๑)

จากตัวอย่างที่ยกมา จะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงสิ่งที่ไม่เคยเห็นและไม่สามารถนำเสนอด้วยภาพได้ จำเป็นที่จะต้องนำสิ่งที่เป็นที่รู้จักและเข้าใจดีมากกล่าวเปรียบเทียบกับ เพื่อให้สามารถจินตนาการตามได้ การใช้ภาษาเปรียบเทียบบนนี้จึงพบได้มากในบทละครวิทยุ

๔.๒.๔.๒ การใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์และความรู้สึก

ในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์และความรู้สึกด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

๔.๒.๔.๒.๑ การสรรคำ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เลือกใช้ถ้อยคำภาษาได้เหมาะกับเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านมีอารมณ์และความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครในเรื่อง ตัวอย่างการใช้ภาษาที่สร้างอารมณ์และความรู้สึก เช่น

อรุณศรี :- คุณมานพ เงินเพิ่มคกเบิกแล้วหรือยังคะ

มานพ :- เอ๊ะ นี่คุณไปงมอยู่ที่ไหน

(ทวงมาถ้อย ในบทละครวิทยุศึกษาถิ่นเรื่อง หน้า ๘๕)

คำว่า งม ให้ความรู้สึกที่งุ่มง่าม ไม่ทันเหตุการณ์ เป็นการกล่าวคำหนักฝ่ายที่ไม่รู้เรื่องเงินที่ได้รับไปนานแล้ว

...แหม แม่ตัวดี ไม่เห็นอยู่คิดร้านเลขนะชะ

(ทวงมาถ้อย ในบทละครวิทยุศึกษาถิ่นเรื่อง หน้า ๑๐)

คำว่า แม่ตัวดี หมายถึง เป็นตัวสำคัญ เป็นตัวดันเหตุ แสดงให้เห็นถึงน้ำเสียงที่ไม่พอใจของผู้พูด เป็นการพูดอย่างประชด เป็นคำพูดของเจ้าของร้านอาหารที่แสดงความไม่พอใจพวงมาถ้อยที่ไม่อยู่ช่วยงานในร้าน

...การตอนเลขเป็นเครื่องจักร ไปนั้นให้ผลร้ายมากกว่าผลดี กระบวนการของเลขแต่ ละอย่างนั้นต้องมาพร้อมกับพัฒนาการของสมองและจิตใจ...เมื่อถึงเวลาก็ตอนได้ ตอนง่าย และเป็นประโยชน์ ถ้ายังไม่ถึงเวลาก็ตรงกันข้าม กลายเป็นเครื่องจักร เสียสมองด้วย

(ตามมากกว่าห้า ในบทละครชุดสิบเรื่อง หน้า ๑๘๔)

คำว่า เสียสมอง หมายถึง ใช้ความคิดไปอย่างไม่มีประโยชน์ เป็นคำที่ทำให้ ความรู้สึกและอารมณ์ที่ไม่เห็นด้วยอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการให้เด็กเล็กเรียนวิชาคณิตศาสตร์ที่ไม่ เหมาะกับวัย เด็กเล็กยังไม่เหมาะกับการคิดคำนวณที่ลึกซึ้ง ดังนั้นเมื่อตอนแล้วจึงไม่ได้ทำให้เด็ก เรียนรู้เกี่ยวกับวิชานี้ได้ดีขึ้น

แม่สามัคคี ทำหน้าที่เหรัญญิก เก็บเงินจากเพื่อน ๆ ได้ ๕๐ คน คนละ ๑๐๐ บาท ทำหาหมด...จะไม่ให้ฉันเดือดเป็นบ้าอย่างไรได้

(อันความกรุณาปราณี ในบทละครเรื่องอันความกรุณาปราณี วิชาหงส์แห่งศุภิธรานี มนุสโตติ หน้า ๑๑)

การใช้คำว่า เดือดเป็นบ้า แสดงให้เห็นอารมณ์ของครูวิภาวรรณที่โกรธ และไม่พอใจอย่างยิ่งที่สามัคคีทำเงินจำนวนมากหายไปด้วยความสะเพร่า

...เขานำวิชาเลขมาพลิกแพลงให้เกิดประ โยชน์แก่ตัวเองได้ สรุปว่าเรากำลังถูกดัม

(เงินหาตามบาท ในบทละครชุดเล่มใหม่ หน้า ๑๘๘)

คำว่า ถูกดัม หมายถึง ถูกหลอกหลวง เป็นคำที่มีน้ำเสียงแสดงความเจ็บใจที่ ถูกหลอกและรู้ไม่เท่าทัน ในเรื่องนี้ตัวละครที่ชื่อสุนทรคิดว่าคนเสียรู้ชายแปลกหน้าที่พักร่วมห้อง เดียวกัน โดยชายผู้นั้นใช้เสน่ห์หลอกเอาเงินของตนไปได้

...มาถึงแล้วทำไม ไม่รีบบอกผมล่ะ ผมกำลังมีธุระร้อนอยู่ด้วย

(สุวรรณปัญญา ในบทละครวิทศศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๕๔)

คำว่า ร้อน ในที่นี้หมายถึง เร่ง, ค่วน การที่ท่านผู้ใหญ่กล่าวว่าคนมีธุระ ร้อน เพราะท่านมีงานสำคัญที่จะมอบหมายให้ผู้ว่าราชการรับไปดำเนินการต่อไปอย่างเร่งค่วน นั่น คือการให้สร้างโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านตามคำขอของสุวรรณณาและชาวบ้าน

แล้วคำปวยการของผมว่าอย่างไร

(ข่าวดี ในบทละครวิทศศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๑๕๘)

คำปวยการ หมายถึง ค่าชดเชยการงาน หรือเวลาที่เสียไป เป็นคำพูดของ
 สุนทรซึ่งรับเป็นทนายในคดีความของผู้ว่าจ้างรายหนึ่ง แต่ผู้ว่าจ้างกลับเลิกจ้างกลางคัน การที่ตัว
 ละครพูดเช่นนี้เพราะไม่พอใจกับการกระทำของผู้ว่าจ้างที่ทำให้คนต้องเสียงาน และเสียเวลาไป

คุณศิวาภาคมเท่านั้นเอง

(ข่าวดี ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๑๕๘)

ดีราคา หมายถึง กำหนดราคา การที่ผู้ว่าจ้างของสุนทรชดเชยค่าเสียเวลา
 ทำคดีด้วยเงินเพียงเล็กน้อย ทำให้สุนทรไม่พอใจที่ถูกประเมินค่าต่ำมาก

ลูกชายข้าที่ออออกมาอีกแล้ว ก็สมัยนั้นมีนามสกุลกันเมื่อไรละ

(ที่ชวกรุงทพ. ในบทละครวิทยุศึกษาฉบับเรื่อง หน้า ๒๖๓)

ข้าที่ออ หมายถึง เซ่อ, ไม่ฉลาด ผู้พูดมีน้ำเสียงในเชิงตำหนิอย่างเห็นดูที่ถูก
 ของคนไม่รู้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังไม่มีการใช้นามสกุล ทั้ง ๆ ที่ถูกควรจะมีความรู้เรื่องนี้อยู่บ้าง

ผิเจ้ากรรมที่ไหนดลใจก็ไม่รู้ละ เขาดลลงจะมาพัฒนาที่หมู่บ้านติดค่อไปจากหมู่บ้านคอนไผ่ล้อม

(ตามกลดอ ในบทละครเรื่องสามกลดอ ทวาทศทาน หงส์ทอง หน้า ๑๕)

ที่กล่าว่า ผิเจ้ากรรมที่ไหนดลใจ หมายถึง เหตุชั่วร้ายอันไม่ปรากฏง
 ใจให้คิดหรือทำ เป็นการแสดงความไม่พอใจที่มีหน่วยงานหนึ่งนำเงินงบประมาณที่เหลือใช้ไปทำ
 ถนนให้กับหมู่บ้านถัดไปจากหมู่บ้านคอนไผ่ล้อม ทำให้คนในหมู่บ้านคอนไผ่ล้อมไปรับจ้างทำ
 ถนนให้กับหมู่บ้านถัดไป ไม่ยอมทำถนนในหมู่บ้านของตนที่ค้างไว้ให้เสร็จอ้างว่าไม่มีค่าแรงจึงไม่
 ทำ การให้ ผิ เป็นเหตุงใจเพื่อแสดงว่าผู้พูดมีอคติกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะผิเป็นตัวแทนของความ
 ชั่วร้าย

แต่ก็จำข้าปากเขามา เข่าว่ากันว่าในบ้านเมืองของเรานี้ คนที่ไม่ทำอะไรเลยสบายที่สุด

จึงไม่มีใครต้องการทำอะไรลำบากแก่ตัว

(ตามกลดอ ในบทละครเรื่องสามกลดอ ทวาทศทาน หงส์ทอง หน้า ๑๗)

ข้าปาก หมายถึง คำที่เอออย่างเขามาพูด เป็นคำพูดเชิงตำหนิ ไม่ชอบ หรือ
 ไม่ศบอารมณ์ในสิ่งที่ยกเอามาพูด ตัวละครมีความเห็นว่าการทำงานของราชการมักจะหาผู้ทำและ
 รับผิดชอบไม่ได้ เพราะต่างก็ไม่อยากยุ่งยากและเป็นภาระ ดังนั้นเมื่อมีโอกาศที่จะปิดภาระ ไปให้

ผู้อื่นได้ก็จะทำ หรือไม่คิดที่จะเสนอทำโครงการใด ๆ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมขึ้นมาเพราะจะเป็นการลำบากแก่ตัว

.....

อยู่กับแม่ปิงยิ่งเอ็นใจ
สมาชิกคนหนึ่งถึงกับร้องว่า
ไม่กี่เวลาจะต้องจากไป
แม่ปิงอย่าโกรธยกโทษให้
ขอคืนหัวใจกลับมาเออ เหน่...เห่...

(ส่องแต่งแม่ปิง ในบทละครวิทยุศึกษาธิการเรื่อง หน้า ๒๓๔-๒๓๕)

บทประพันธ์ตอนนี้เป็นส่วนหนึ่งของเพลงแม่ปิงที่ตัวละครในเรื่องร้องกัน เนื้อหาในบทเพลงพรรณนาให้เห็นความงมงายของตำนานแม่ปิง ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้เห็นได้สัมผัสหลงใหลเพลนิเพลนไปกับธรรมชาติที่สวยงามเหล่านั้น ดังนั้น การใช้ว่า “ขอคืนหัวใจ” จึงมีความหมายว่า ขอให้จิตใจที่ถอยกลับเคลิ้มไปกับความงามของแม่ปิงนั้น ได้กลับคืนมาเป็นปกติ

๔.๒.๔.๒.๒ การใช้ตำนาน

การใช้ตำนาน เป็นวิธีการใช้ภาษาที่สร้างอารมณ์และความรู้สึกได้ชัดเจน และลึกซึ้งอีกทางหนึ่ง เป็นการใช้น้อยแต่กินความมาก ตำนานภาษาที่ปรากฏในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นตำนานที่พบได้ในภาษาสนทนาโดยทั่วไป เช่น

พ่อซื้อหัวใจของลูกกลับมาได้ยังงี้ละ

(หัวใจทอง หน้า ๕๖)

คำว่า ซื้อ โดยทั่วไปหมายถึง เอาเงินตราแลกกับสิ่งของ แต่คำว่า ซื้อหัวใจ เป็นตำนานที่ให้ความหมายลึกซึ้ง หมายถึง โน้มหน้าใจ หรือทำให้รัก จากคำพูดของผู้เป็นพ่อที่พรั่สอนให้ลูกรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม ทำให้สามารถเปลี่ยนจิตใจของลูกให้เป็นคนที่ยึดสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อการศึกษาของเด็ก ๆ โดยยกเลิกความคิดที่จะขายที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งโรงเรียนตามที่ชายคนรักต้องการ

...แต่เดิมนั้นก็มุ่งหมายให้ประชาชนได้รับมิตรชอบเพื่อประชาชนเอง หรือที่เสวค
เรียกว่าให้สำนักอะไรนั้นนะ นายอำเภอหรือรัฐบาลเป็นแค่เทิดยู่ช่วย แต่เรื่องมันกลับ โอดระพ้อ

เดี๋ยวนี้โรงเรียนประเภทประชาชนจัดตั้งมีแค่ตัวหนังสือในกฎหมาย ความจริงนั้นสูญหายเข้า
กลีบเมฆไปหมด ไม่เหลือเลย เหลือแต่โรงเรียนที่นายอำเภอจัดตั้งสองหมื่นห้าพันโรง

(ตามเถลอ โนบทะเลครเรื่องสามเถลอ ทวาทศทาน หงส์ทอง หน้า ๘๔)

โถะพ้อ หมายถึง กลับตรงกันข้าม, กลับหน้ามือเป็นหลังมือ ถ้านวนนี้มี
ที่มาจากการเล่นของหลวงที่เรียกว่าระเบง โดยจะมีคำร้องขึ้นต้นด้วย “โถะพ้อ” ดังนี้

“โถะพ้อถววยบังคม	โถะพ้อประนมกรทั้งปวง
โถะพ้อบัวควมทั้งปวง	โถะพ้อบัวบานทั้งปวง
โถะพ้อกลับซ้ายไปขวา	โถะพ้อกลับขวามาซ้าย
โถะพ้อกลับหน้าเป็นหลัง	โถะพ้อหลังเป็นหน้า”

(ขุนวิจิตรมาตรา, ๒๕๓๘ : ๖๘๒)

คำว่าโถะพ้อจึงได้กลายเป็นสำนวนที่มีความหมายตรงกับบทร้องที่ว่า
“กลับหน้าเป็นหลัง หลังเป็นหน้า” การที่ตัวละครกล่าวเช่นนี้เพราะเห็นว่า ความตั้งใจแต่เดิมของ
รัฐบาลคือมุ่งหมายให้ประชาชนเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดตั้ง โรงเรียนประชาบาล โดยรัฐเป็นผู้
ช่วยเหลือ แต่ในความเป็นจริงกลับตรงกันข้ามกับที่รัฐบาลคาดหมายไว้ คือประชาชนไม่ดำเนินใน
ความรับผิดชอบ ปล่อยให้คนของรัฐเป็นผู้จัดการทั้งหมด

คุณปรานีมีความกรุณาปรานีต่อศิษย์ **หาตัวจับได้ยาก**

(อันความกรุณาปรานี โนบทะเลครเรื่องอันความกรุณาปรานี วิชาหงส์แห่งคุณศิษยานี มนุสโสติ หน้า ๒๕)

คำว่า หาตัวจับได้ยาก มาจากสำนวน หาตัวจับยาก หมายถึง หากคนเห็น
ได้ยาก เป็นการยกย่องคุณค่าของผู้ที่กล่าวถึง แสดงให้เห็นว่าผู้พูดมีน้ำเสียงชื่นชมในความดีของครู
ปรานีที่เสียสละเงินของคนเพื่อช่วยเหลือศิษย์

๔.๒.๔.๒.๓ การใช้โวหารเปรียบเทียบ

การใช้โวหารเปรียบเทียบในบทละครนอกจากจะเป็นการสร้าง
ภาพเกี่ยวกับเรื่องที่กล่าวถึงให้ชัดเจนและเข้าใจดีขึ้นแล้ว ในบางครั้งผู้แต่งใช้โวหารเปรียบเทียบเพื่อ
สร้างอารมณ์และความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครเป็นสำคัญ เช่น

เด็ก :- บางกะปิมิหรือยังครับ

พ่อ :- โถถอินโถถเขิวถูกเอ๋ย ยังไม่มีอะไรทั้งนั้น เป็นทุ่งนาสุคถูกหูถูกตา

(ที่อวรวงทพฯ โนบทะเลครวิทศศึกษาสิบเรื่อง หน้า ๒๗๓)

คำว่า โกลถิบโลก เป็นไวยาหารอดิพนธ์ คือการพูดเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก การกล่าวเช่นนี้เพื่อให้รู้ว่าสภาพบ้านเมืองของกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ต่างจากปัจจุบันมาก พื้นที่ในสมัยนั้นส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา จึงยังไม่ปรากฏสถานที่บางแห่งเช่นในปัจจุบัน

แหม ปากหวานยิ่งกว่าน้ำผึ้ง ประเดี๋ยวตัวของคนก็ละลายเป็นมนุษย์อวกาศไปยังโลกพระจันทร์
(ตามกลอน ในบทละครเรื่องสามเกลอ ทวาทศาน หงส์ทอง หน้า ๔)

ที่กล่าวว่า ปากหวานยิ่งกว่าน้ำผึ้ง และตัวจะลอยเป็นมนุษย์อวกาศไปยังโลกพระจันทร์ เป็นการกล่าวเกินจริง โดยผู้พูดเปรียบว่าคำชมที่คนได้ยินนั้นช่างเป็นวาจาที่ไพเราะ เป็นคำยินยอมที่ทำให้ผู้ฟังดีใจมาก

แม่ปิงอย่าโกรธยกโทษให้

ขอคืนหัวใจกลับมาเออ

(ถ้อยแห่งแม่ปิง ในบทละครพูดสิบเรื่อง หน้า ๒๑๕)

ที่กล่าวว่า แม่ปิงอย่าโกรธยกโทษให้ เป็นการใช้ไวยาหารแบบบุคลาธิษฐาน คือ การนำสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากล่าวถึงราวกับมีชีวิต เพื่อสร้างอารมณ์ และความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ในที่นี้ผู้แต่งกล่าวถึงแม่ปิงราวกับว่าเป็นสิ่งที่มีความคิด มีอารมณ์และความรู้สึกเช่นมนุษย์ซึ่งสามารถมีอารมณ์โกรธ และรู้จักให้อภัยผู้อื่นได้ เนื้อความในบทเพลงมีว่าขอให้แม่ปิงอย่าโกรธที่เราจะขอให้แม่ปิงคืนหัวใจที่หลุดลอยและหลงไหลไปกับความงามของสายน้ำ เพราะอีกไม่นานก็จะต้องจากไปแล้ว

การใช้ไวยาหารสัญลักษณ์พบในบทละครเรื่องหัวใจทอง คำว่า หัวใจทอง หมายถึง หัวใจที่บริสุทธิ์ และงดงาม ผู้แต่งต้องการกล่าวว่าคุณคนใดที่คิดดี พูดดี และกระทำดี ย่อมเป็นผู้ที่มีหัวใจบริสุทธิ์ และงดงามเหมือนทองคำ* ตัวละครเอกในเรื่องคือปราวณีก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่เปลี่ยนหัวใจของคนให้เป็นทองได้เพราะตระหนักในคุณค่าของการเสียสละเพื่อส่วนรวม แม้ว่าแต่เดิมจะหลงผิดเพราะคำยุยงของชายคนรัก ความเปรียบนี้ถือได้ว่าเป็นการประเมินค่าความดีของคนที่เหมาะสมยิ่ง

ชื่อบทละครเรื่องความเมตตาการุญต์ำจูนโลก เป็นการใช้ไวยาหารเปรียบเทียบที่ให้ความหมายว่า การที่มนุษย์ในสังคมมีความเมตตาสงสาร และให้ความช่วยเหลือเพื่อน

* เรื่องภาษาศัญลักษณ์ ดูเพิ่มเติมในกลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง

มนุษย์ด้วยกัน จะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยความสุข ดังเช่นที่นายแพทย์หนุ่มรักษาคนไข้อย่าง
 อดทนความสามารถไม่เลือกว่าคนไข้จะเป็นคนรวยหรือคนจน หรือการที่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันบริจาค
 ทรัพย์ให้กับโรงพยาบาลเพื่อการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข

ภาษาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ช่วยสร้างจินตนาการให้
 แก่ผู้อ่าน ผู้แต่งเลือกใช้ถ้อยคำภาษาได้เหมาะสมและสอดคล้องกับตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง ก่อ
 ให้เกิดภาพ อารมณ์และความรู้สึก รวมไปถึงตัวละคร เห็นถึงการเคลื่อนไหวและบรรยากาศทั้งหมด
 ของเรื่อง ด้วยการเลือกใช้คำที่มีความหมายชัดเจนและช่วยเสริมเนื้อความให้เด่นชัด มีการใช้
 คำนวน และโวหารเปรียบเทียบที่ช่วยสร้างมโนภาพ ก่อให้เกิดความเข้าใจ ให้อารมณ์และความรู้สึก
 ที่ลึกซึ้ง

จากการวิเคราะห์กลวิธีการแต่งและศิลปะการใช้ภาษาในบทละครร้อยแก้วของหม่อมหลวง
 ปิ่น มาลากุล จะเห็นได้ว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้กลวิธีการตั้งชื่อเรื่องที่หลากหลาย มีจุด
 มุ่งหมายเพื่อสร้างความสนใจให้ผู้อ่านอยากติดตามเรื่อง เป็นการกระตุ้นความสงสัยใคร่รู้เกี่ยวกับ
 ที่มาของเรื่อง และเพื่อเป็นการสร้างกรอบความคิดให้แก่ผู้อ่านรวมถึงให้เข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการ
 จะสื่อมากขึ้น ผู้แต่งตั้งชื่อเรื่องได้ดี สอดคล้องและสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่อง สร้าง
 ความประทับใจและเป็นชื่อที่จดจำได้ง่าย หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ใช้กลวิธีการดำเนินเรื่องที่
 เหมาะสมกับโครงเรื่องและเนื้อเรื่อง การลำดับเหตุการณ์ในเรื่องดำเนินไปอย่างสมเหตุสมผล มีการ
 เชื่อมโยงเหตุการณ์ให้เกี่ยวเนื่องกันได้อย่างมีเอกภาพ ในส่วนของการใช้ภาษานั้น หม่อมหลวงปิ่น
 มาลากุล เลือกใช้ถ้อยคำภาษาได้เหมาะสมกับประเภทของบทละคร ภาษาที่ใช้มีความสัมพันธ์สอดคล้อง
 กับตัวละครและเนื้อเรื่อง ช่วยสร้างภาพ อารมณ์และความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน ภาษา
 ในบทละครมีลักษณะเป็นภาษาพูด มีความชัดเจน สมจริง และมีชีวิตชีวา นอกจากนี้ถ้อยคำภาษาที่
 ใช้ในเรื่องล้วนมีความหมายต่อการดำเนินเรื่อง ช่วยสื่อสารความคิดของตัวละครต่อตัวละครด้วยกัน
 ทำให้เรื่องดำเนินไปได้โดยคล่อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย